

På sporet af en ripensisk middelalder-pottemager

Af Per Kristian Madsen

1. Indledning

I forbindelse med Ribe domkirkes restaurering omkring år 1900 foretog Nationalmuseets anden afdeling i 1901 en arkæologisk undersøgelse i kirkens østparti. Udgravningen blev ledet af museets direktør, W. Møllerup, og de indvundne resultater fra undersøgelsen i kirkens apsis gav anledning til den ændrede opfattelse af domkirkens bygningshistorie, som Jacob Helms fremsatte 1906 (1).

Under udgravningen benyttede man tillige lejligheden til at se nærmere på et par begravelser i kirkens korsskæring. Blandt disse var Christoffer den førstes (død i Ribe 1259), som i følge traditionen skulle være midt i koret, dvs. korsskæringen (fig. 1) (2). Udfra fundomstændighederne konkluderede Møllerup dog, at undersøgelsen ikke bragte nogen afklaring af problemerne omkring kongegravens placering (3). Andetsteds har jeg argumenteret for, at man imidlertid faktisk stødte på den kongelige grav i 1901, omend den var stærkt forstyrret (4).

Nær ved den formodede kongegrav fandt man endvidere skårene af et antal lerkar, som dog ikke kunne knyttes til nogen af de fundne grave (5). En del af skårene har vist sig at være af interesse i forbindelse med udforskningen af Ribes middelalderlige lertøj, og det er i denne sammenhæng, de nu skal tages op.

2. Gravpotter?

I alt var der skår af 4 glaserede kander (kat. 9-12, fig. 2-3, fig. 28) og mindst 5 gråbrændte kuglepotter (fig. 4). Møllerup omtaler ikke fund af trækul i forbindelse med skårene, og han forsøger heller ikke at forklare dem som gravpotter (6). Alligevel har man på et tids-

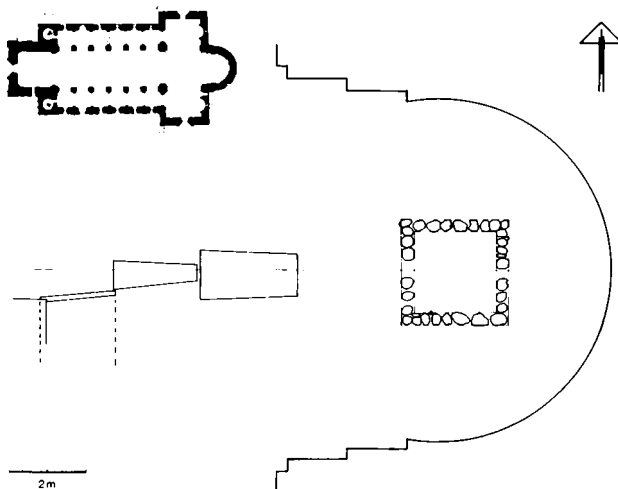

Fig. 1. Plan over Ribe domkirke (ef. Møller og Bencard) samt udgravningsplanen fra 1901. Den formodede kongegrav markeres af den rektangulære gravsten længst mod øst. De formentlige gravpotter er fundet i eller ved den trapezformede grav vest for kongegraven. Opmåling: J. Daugaard-Petersen, rentegning: Jens Erik Nielsen.

punkt indført to af kanderne (kat. 9 og 10) i Nationalmuseets kartotek over gravpotter. Udfra de foreliggende oplysninger må man dog enten udnævne alle karrene til gravpotter, eller også forkaste denne mulighed totalt. For tolkningen som gravpotter er det af betydning, at et ældre fund fra domkirken viser, at brugen af gravpotter var kendt i Ribe. 1766 stødte man ved gravningen af en grav på kong Christoffers

formodede sarkofag og fandt her en krukke med kul, altså en gravpotte, som uheldigvis siden er forsvundet (7).

Med hensyn til fundet fra 1901 vil der blive tale om mindst 9 gravpotter, hvad der umiddelbart kan synes vel meget for en enkelt grav. Blandt de kendte grave

Fig. 2. De fire glaserede kander, kat. 9-12, fundet i Ribe domkirke 1901. Foto: Preben Dehlholm.

med gravpotter i Danmark indehaves rekorden af en grav med 5 potter på Sortebrødrekloster kirkegård i Lund (8). Dog er der i det franske parallelmateriale grave med langt flere potter (9). Endvidere er der ingenting i vejen for, at resterne af de mulige gravpotter er bragt sammen fra mere end een grav. Selv om de 4 glaserede kander er så ens, som tilfældet er, (se nedenfor), kan også de stamme fra forskellige grave. Noget sådant kendes ligeledes i bl. a. Lund, hvor der på den nævnte kirkegård er fundet næsten identiske kander i flere grave (10).

Fig. 3. Kanden kat. 9 fra Ribe domkirke. Foto: Preben Dehlholm.

Trods fraværet af trækul i fundet, noget, som kan skyldes manglende opmærksomhed fra udgravernes side, er en funktion som gravpotter næsten den eneste rimelige forklaring på, at lertøjlet er fundet i domkirken. At forsøge at knytte de formentlige gravpotter til een eller flere af dem, som vides at være gravlagt i korsskæringen, er der imidlertid ikke grundlag for (11). Men som det vil fremgå af det følgende, kan der stilles andre spørgsmål af interesse til den fundne keramik.

3. Keramikken fra domkirken

Kuglepotteskårene fra udgravningen i 1901, i alt 5 mundingsrandskår og 22 hals-, side- og bundskår (fig. 4), afviger ikke meget fra hinanden, hverken med hensyn til magring eller gods. De har alle en lidt koksagtig skærv, hvori der forekommer enkelte, lidt større korn. Brændingen er ikke voldsomt hård, men jævn og ensartet og sket uden tilgang af ilt, således at skårene fremtræder med grålig til sort skærv og overflade. Der er kun små variationer mellem de 5 mundingsrandskårs randprofiler, men der er dog tydeligt tale om fem forskellige potter. Disses datering kan ikke umiddelbart fastsættes nærmere. Skårene svarer dog til den højmiddelalderlige kuglepottetype med riflet halsparti, som f. eks. i Århus viser sig fra hen mod midten af 1200-årene, og som også er kendt fra talrige andre fund, bl. a. i Ribe (12).

De fire delvist bevarede kander, kat. 9-12, (fig. 2-3, fig. 28), er praktisk taget ens, både i form og mål. Ligeledes er gods og magring, især forekomsten af større, hvide sten, samt glaseringen, ensartet. Fælles er også den gennemført grove, nærmest sjuskede udførelse. Brændingen har fået kanderne til at fremtræde med varierende farve, men dette skyldes forskelligartede påvirkninger i ovnen, og de kan for så vidt godt

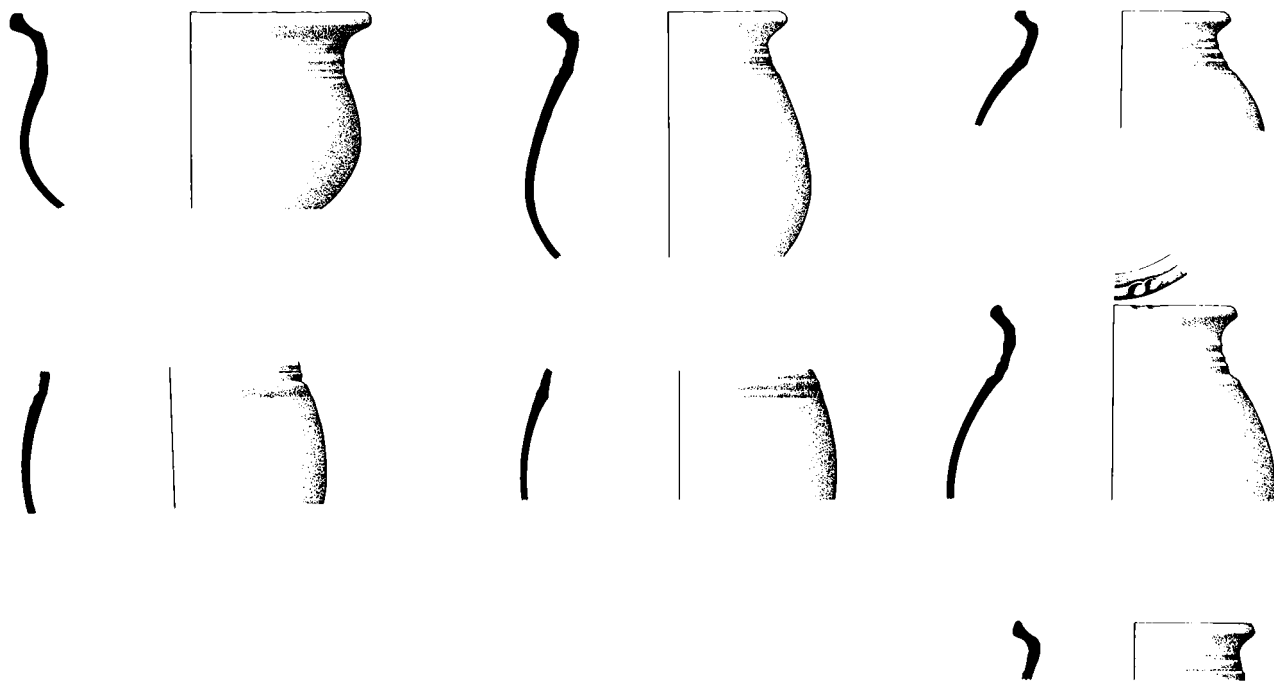

Fig. 4. Skår af gråbrændte kuglepotter, fundet i Ribe domkirke sammen med kanderne kat. 9-12. 1:4 NM2 D 7902. Opmåling og tegning: Orla Svendsen.

stamme fra samme ovngang, hvor de blot har været placeret forskellige steder i ovnen. For et par af dem, kat. 9 og 11, er der tildels tale om fejlbrænding, f.eks. er bunden på kat. 11 deform og revnet (fig. 5). Men måske kunne pottemageren ikke lave sine ting bedre. I hvert fald vidner hverken tilberedningen af leret, formningen eller brændingen om nogen større omhu.

Fælles for de fire kander er udformningen af foden, som adskiller sig fra de middelalderlige kanders ellers almindelige, fligede fodrand. I materialet fra gravnin-

Fig. 5. Den delvist fejlbrændte bund på kanden kat. 11. Foto: Preben Dehlholm.

Fig. 6. Kort over Ribe med angivelse af fundstederne for de i kataloget omtalte kander, hvis katalognumre er anført på kortet. a: fundet af smeltinger, b: fundet af kakkelpotter, som begge er omtalt i artiklen. Tegning: J. E. Nielsen.

Grundkortet udarbejdet af projekt Middelalderbyen 1978 på grundlag af matrikelarkivets kort 1:800 over Ribe Købstads Bygrunde opmålt 1866 suppleret med åløb og Riberhus Slotsbanke.

gen i Grønnegade i Ribe (fig. 6) er der imidlertid fundet skår af en kande, kat. 13, (fig. 7, fig. 28), som i høj grad svarer til de fire kander fra domkirken (13). Det er dog påfaldende, at Grønnegade-kanden er mere omhyggeligt formet og brændt og ikke som domkirke-kanderne giver indtryk af at være på det nærmeste fejlbrændt. En tilsvarende udformning af foden som på kat. 9-12 og kat. 13 ses på kat. 21 samt på et løstfundet bundskår fra Puggaardsgade (fig. 6, fig. 8). Disse fund, hvoraf nogle (kat. 13 og 21) tillige har yderligere tilknytning til domkirke-kanderne, viser, at kanden med glat fodrand også har været kendt som almindelig brugsgenstand ude i byen.

Alt i alt må man dog betragte de fire kander fra domkirken som sekunda-varer. I forbindelse med deres sandsynlige brug som gravpotter kunne man derfor forestille sig, at man i dette tilfælde havde udsøgt

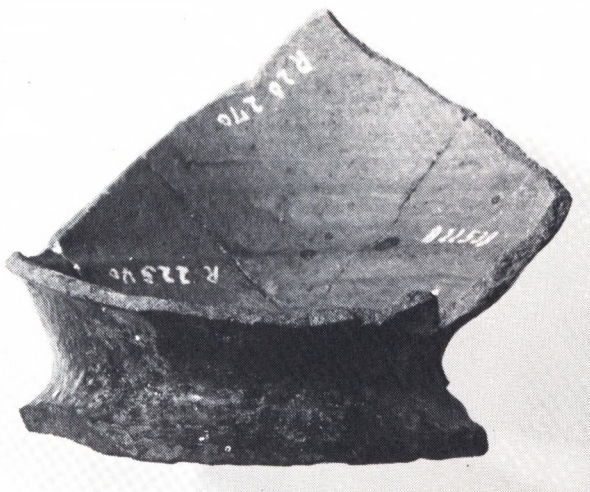

Fig. 7. Kanden kat. 13 fra Grønnegade. Foto: Preben Dehlholm.

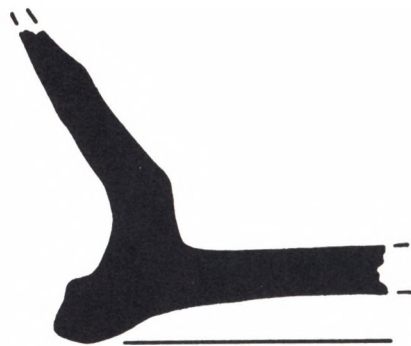

Fig. 8. Bundskår af glaseret kande, fundet i Puggaardsgade, ASR D 14154. Opmåling og tegning: Moira Mackenzie.

sig nogle dårligere, og dermed billigere kander, og ikke, som ellers antaget, hentet gravpotterne ud fra dagligdagens bestand af køkken- og bordtøj (14). Det ligger derefter nær at spørge, om kanderne ligefrem kan være bestilt til gravpotter. Dette er dog næppe tilfældet, dels på grund af den omtalte lighed i formen med kander fra fund andetsteds i byen, dels fordi kander ikke synes at være det mest praktiske at brænde trækul med røgelse i. Skulle man endelig bestille særlige gravpotter, hvorfor så ikke udelukkende tage de mere praktiske kuglepoter, sikkert i øvrigt lagervarer, og hvorfor egentlig forlange glaserede kar? Hvis man særligt ønskede pæner, glaserede ting, ville man vel ikke have stillet sig tilfreds med de lidt ynkelige fremtoninger, der blev resultatet? Om ikke andet havde man haft mulighed for at skaffe sig gode, udenlandske kander i en by som Ribe.

Det principielle i sagen, nemlig antagelsen af, at dette og andre fund af gravpotter i almindelighed kan betragtes som repræsentative for datidens brugskeramik, bliver ikke anfægtet alvorligt af de fire kander fra Ribe domkirke. Men synspunktet må nok nuanceres

derhen, at man blandt gravpotterne må regne med at finde stykker, som ikke lever op til standarden i øvrigt, og som ikke har gjort turen om ad køkkenet, før de kom i kirkelig brug. I Roskilde findes da også tilsvarende eksempler på gravpotter, som på grund af fejlbrænding ikke var brugelige som væskebeholdere eller kogekar. Men i bl.a. disse forhold ligger muligheder for at benytte gravpotte-materialet i undersøgelsen af lokale lertøjsgrupper (15).

Fig. 9. Kanden kat. 1 fra »Tilsejlingskanalen« ved Riberhus. Foto: Preben Dehlholm.

4. En gruppe glaserede kander fra Ribe

Med udgangspunkt i en ensartet godskarakter samt især forekomsten af hvide småsten i magringen har Mogens Bencard for nylig samlet en gruppe på 7 glaserede kander, kat. 1-7 (fig. 9-17, fig. 28). Disse kanders sammenhæng med domkirkekanderne, kat. 9-12, (fig. 2-3, fig. 28), samt med andre kander og skår fra Ribe, kat. 8, (fig. 18, fig. 28) og kat. 14-22, (fig. 19-25, fig. 28), skal der i det følgende ses nærmere på (16).

De 7 kander, kat. 1-7, er med en enkelt undtagelse, kat. 3, alle fundet i Ribe (fig. 6), til dels i udaterbare sammenhænge. Udover at være knyttet sammen af det ensartede gods med den hvidlige magring og de hvide småsten, viser kanderne tilsammen et udvalg af de former og dekorationsmuligheder, som stod til råd-

Fig. 10. Kanden kat. 2 fra Overdammen. Foto: Preben Dehlholm.

dighed for den middelalderlige pottemager, jævnfør beskrivelserne i kataloget, med henvisninger til figurer. For antagelsen af, at det drejer sig om lokale produkter, sandsynligvis fabrikeret af samme lerblanding, og ikke en gruppe importeret keramik, er det afgørende, at een af kanderne, kat. 5 (fig. 13, fig. 28) er fejlbrændt. En del af halspartiet er brudt af, antagelig som følge af, at kanden er revnet under brændingen, måske på grund af den grove magring med de hvide småsten (fig. 14). Glasuren er derefter flydt ind over brudfladen, og kanden har under alle omstændigheder kun været brugbar i mindre omfang. At man

Fig. 11. Kanden kat. 3 fra Okholm syd for Ribe. Foto: Preben Dehlholm.

som Bencard gør, må anse denne kande for lokalt arbejde, og tilmed en sekundavare, kan der dårligt være tvivl om (17).

Blandt Bencards gruppe af kander er det kanden kat. 7 (fig. 16, fig. 28), fra Dommerhaven (fig. 6), som især ligner de 4 domkirke-kander. Foruden det ensartede gods med de hvide sten og den tilsvarende blyglasur er der i høj grad tale om lighed i korpusform. Hvorvidt kat. 7 har haft fingerindtryk ved foden, eller har set ud som kanderne fra domkirken, fremgår ikke, men begge former findes inden for gruppen i øvrigt. Under kat. 7 er regnet en kandehank (fig. 17), som er

Fig. 12. Kanden kat. 4 fra Puggaardsgade. Foto: Preben Dehlholm.

fundet ganske nær de øvrige skår, og som udfra gods og magring i hvert fald må tilhøre en ganske lignende kande som kat. 7, 9 eller 10. Der er dog næppe noget til hinder for, at der tilsammen er tale om kun een kande, sådan som fundene foreligger.

Til gruppen, især til kat. 5, knytter sig en kande, kat. 8, (fig. 18, fig. 28) fra voldgraven om Riberhus (fig. 6) (18). Afgørende er igen tilstedeværelsen af de hvide sten, men tillige genfindes vulsten ved overgangen mellem hals og side i en udformning, som svarer til kat. 5's. Hanken har antagelig haft ovalt tværnit.

Fig. 13. Kanden kat. 5 fra brønden på Ribe Kathedralskole. Foto: Preben Dehlholm.

Overgangen mellem side og bund er forsynet med kraftige fingerindtryk, i lighed med de tre ansigtskanders, kat. 1-3 (fig. 9-11, fig. 28). I form minder kat. 8 dog især om kat. 5. Den fremtræder næsten totalt gråbrændt og med mørk blyglasur, eventuelt som resultat af en alt for voldsom eller en sekundær brænding. At den har været i brug, på Riberhus eller andetsteds, fremgår af fodrandens slidte underkant.

Gennemgangen har hidtil koncentreret sig om næsten hele kander eller større fragmenter, i øvrigt nok den talrigeste samling næsten komplette kar fra Ribes middelalder. I det følgende skal omtales en række skår af glaserede kander, som udfra ligheder i gods og mag-

Fig. 14. Kat. 5's fejlbrændte halsparti, hvor glasuren under brændingen er flydt ind over brudfladen. Foto: Preben Dehlholm.

ring, fremfor alt tilstedeværelsen af de hvide sten, kan tænkes at tilhøre den skitserede gruppe. Med inddragelsen af sådanne småstykker, som muligvis er ukarakteristiske for en kande som helhed, er der en fare for at gå for vidt. Men på den anden side er det fristende at prøve på at indkredse det formodede lokalpræg yderligere. Hvis der er hold i tanken om et værkstedsfællesskab, må der også være produceret kander, som er havnet i byens affaldslag i form af enkelt-skår. Nogen systematisk gennemarbejdning af det omfattende ripensiske skårmateriale fra middelalderen er der på ingen måde tale om, kun om prøver fra fundkomplekser, som for tiden er under bearbejdning eller allerede fremlagt (19).

Et bundskår, kat. 14 (fig. 19, fig. 28), fra Dommerhaven (fig. 6) er fundet i en nyere tids affaldsgrube.

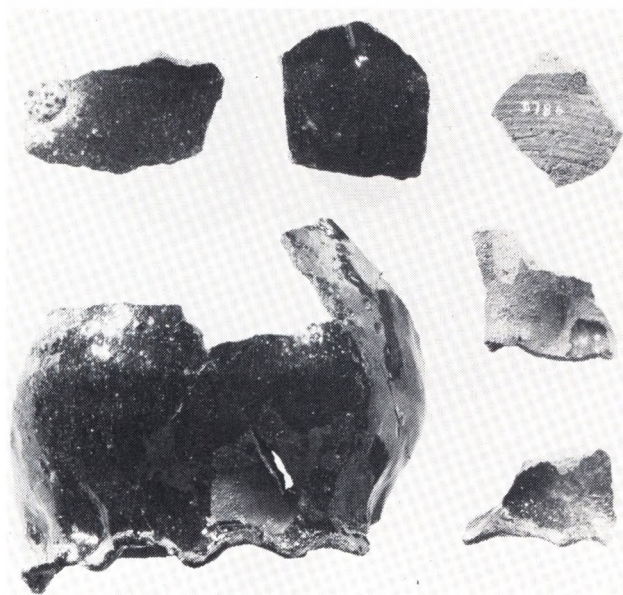

Fig. 15. Kanden kat. 6 fra Overdammen. Foto: Preben Dehlholm.

Det kan høre til gruppen på grund af det teglrøde gods og magringens hvide sten samt den fede blyglasur. At det drejer sig om en kande, som har været i brug, ses af de fladslidte kanter på den tangede fodrand. I forbindelse med kat. 14 kan nævnes bundskårene kat. 19 og kat. 20 (fig. 25, fig. 28), begge fundet i Puggaardsgade (fig. 6). Deres medlemskab af den eftersøgte gruppe kan ikke umiddelbart betragtes som sikkert, især fordi de hvide sten i disse to skår er mindre, end hvad der gælder gruppens grundstamme. Men med henblik på eventuelle naturvidenskabelige undersøgelser af f.eks. lerets sammensætning (se nedenfor) kan det være af betydning at inddrage sådanne tvivlsomme stykker i diskussionen. Endelig er det ikke utænkeligt, at det formodede fælles råmateriale i nogle tilfælde er blevet renset mere grundigt end i andre,

Fig. 16. Kanden kat. 7 fra Sct. Nikolaigade, Dommerhaven. Foto: Preben Dehlholm.

Fig. 17. Kandehanken kat. 7 fra Sct. Nikolaigade, Dommerhaven. Hanken hører sandsynligvis sammen med kanden fig. 16. Foto: Preben Dehlholm.

Fig. 18. Kanden kat. 8 fra voldgraven omkring Riberhus. Foto: Preben Dehlholm.

eventuelt fordi man har fået et bedre greb om processen.

Fra en gravning på grunden ved hjørnet af Tvedgade og Saltgade (fig. 6) kommer en sideskårsflage kat. 15, (fig. 20-22), der kan høre til den efterspurgte gruppe kander. Det er værd at notere, at skåret stammer fra en kande, som i lighed med kat. 5 er revnet under brændingen. I en af brudkanterne ses hullet efter en knap 1 cm stor sten, delvist fyldt med glasur (fig. 21). Antagelig har sprængningen af karvæggen været total, idet der tillige ses glasurprikker på selve brudkanten. Hertil kommer den utilsigtede, pletvisse glaserings af skårets inderside, hvor glasurstriber viser, hvordan glasuren er løbet (fig. 22). Skåret kan stamme fra en sekundavare som kat. 5, eller der er tale om et stykke affald fra pottemageren. Det sidste er dog knap så sandsynligt, da der ellers ikke forekommer fejlbrændte skår i laget.

Fra samme lag kan endnu et skår, kat. 16, (fig. 20, fig. 22, fig. 28) komme i betragtning. De hvide sten forekommer i magringen, hvorimod skærvens farve ikke er den helt teglrøde, men dog minder om farven på kat. 5. Vulsten ved overgangen til halsen er til stede, mens de mørke prikker og striber under den klare blyglasur kan repræsentere samme teknik som på kat. 1-5. Den nærmeste parallel inden for gruppen er dog kat. 6 (fig. 15), hvor der forekommer tilsvarende mørke pletter i glasuren (20).

Et ganske lille sideskår, kat. 17, (fig. 23), fra en tilkastet grøft under Ribes søndre, indre vold (fig. 6) viser fællestræk med gruppen. Der er dog tale om et så lille brudstykke af en glaseret kande, at dets tilhør til gruppen må afgøres ud fra analyser af den anvendte ler og magring.

Ved gravningen i Puggaardsgade (fig. 6), som bragte kat. 4 for dagen, fandtes tillige i et noget dybe-

Fig. 19. Bundskår kat. 14 af glaseret kande fra Sct. Nikolaigade, Dommerhaven. Foto: Preben Dehlholm.

religgende lag et mundingsrandskår af en glaseret kande, kat. 18, (fig. 24, fig. 28). Så lille skåret end er, ses dog i skærven en sten, som svarer til f.eks. de hvide sten i kat. 1. De mørke prikker i glasuren er ligeledes truffet tidligere, og den udtrukne tud er at finde på kat. 1. Bevaringsmæssige tilfældigheder kan her spille ind, således at f.eks. kat. 9-12 eller lignende stykker har været forsynet med hældetud. Fra samme lag som randskåret er tidligere nævnt bundskårene kat. 19 og kat. 20 (fig. 25, fig. 28), som dog måtte anses for tvivlsomme medlemmer af gruppen (se foran). Det samme kan gælde bundskåret kat. 21, fra Overdammen (fig. 6), hvor de hvide sten i lighed med kat. 19 og 20 er mindre end ellers. Tilsammen er de 3 skår dog værd at tage med som kontrolmateriale ved eventuelle naturvidenskabelige analyser.

Fig. 20. Korpusskår kat. 16 og kat. 15 fra to forskellige glaserede kander, fundet i Tvedgade. Foto: Preben Dehlholm.

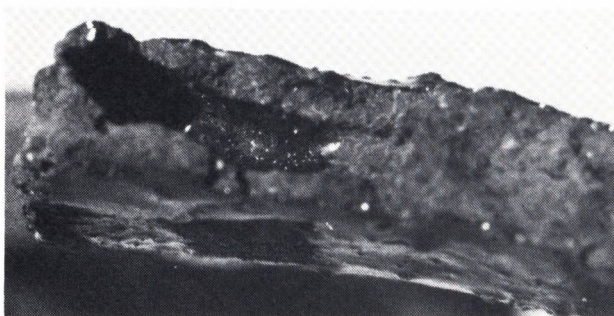

Fig. 21. Korpusskåret kat. 15, den øverste brudkant set ovenfra. I denne ses hullet efter stenen, som er sprængt ud under brændingen, samt glasuren, der er flydt ind i bruddet. Hullet måler 1 cm i længden. Foto: Preben Dehlholm.

Fig. 22. Korpusskår kat. 16 og kat. 15, indersiden. På kat. 15 ses, hvordan glasuren er flydt ned ad siden. Foto: Preben Dehlholm.

Fig. 23. Korpusskåret kat. 17 fra grøft under Ribes søndre, indre vold. Foto: Preben Dehlholm.

Fig. 24. Mundingsrandskår kat. 18 fra glaseret kande med udtrukket tud. Foto: Preben Dehlholm.

I tilknytning hertil kan endvidere nævnes et bundskår af en kande, kat. 22, fra en udgravning i Fiskergade (fig. 6). De hvide sten i bunden er for så vidt af den eftersøgte art og størrelse, men de øvrige karakteristika er dårligt eller slet ikke til stede. Udformningen af fodranden svarer ikke til, hvad der før er set, selv om dette dog ikke i sig selv er noget holdepunkt for at udelukke kat. 22 af gruppen. Denne rummer jo i forvejen variationer på netop dette område.

Fig. 25. Bundskår kat. 20 af glaseret kande fra Puggaardsgade. Foto: Preben Dehlholm.

Foreløbig kan der peges på en gruppe på 13 forholdsvis godt bevarede kander samt skår af yderligere 9 kander, som med større eller mindre sandsynlighed alle har fælles udspring. Afgørende er her det ensartede gods, men især – og ikke mindst ved de dårligt brændte stykker – forekomsten af hvide småsten i magringen. Yderligere kan der peges på fællestræk i fremgangsmåden ved formningen samt ved glaseringen, f.eks. de kraftige fingerindtryk på indersiden af korpus udfor hankefæsterne (kat. 2, 4, 5, 7, 9, 10), den omløbende vulst ved overgangen til halsen (kat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 16), de mindre kanders glatte fodrand (kat. 9-12, 13) og brugen af den klare, fede blyglasur, i flere tilfælde kombineret med sort (kat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8?, 16, 18) (21).

Efter størrelsen kan de bedst bevarede kander deles i tre grupper. For det første en række mindre, tøndeformede kander, som forekommer både med glat og med tunget fodrand (kat. 7, 9-12, 13). Der er ikke brugt nogen dekoration på disse kander at dømme efter de bevarede partier. For det andet en mellemgruppe, hvad størrelsen angår, nemlig kanderne kat. 3, 4, 6 og 8. Formmæssigt adskiller de fire kander sig dog en del fra hinanden. Af dekorative elementer er brugt ansigtsmaskerne (kat. 3) svarende til kat. 1 og 2, en enkelt hindbærknop (kat. 6) samt den sorte farve på både kat. 3, 4 og 6. Til dekorationen må også regnes de inddrejede, omløbende furer på kat. 8.

Den tredje undergruppe udgøres af kanderne kat. 1, 2 og 5, som både er de største i gruppen og de forholdsvis mest dekorerede, fælles for dem er brugen af sort farve. Hertil kommer på kat. 1 og 2 ansigtsmaskerne samt den særlige udsmykning af hanken på disse to kander overfor kat. 5's snoede hank. Kat. 5 minder med det bredskuldrede korpus med de inddrejede furer om kat. 8. Kandens imponerende form med

den fremtrædende bemaling fremhæver den blandt gruppens øvrige medlemmer – pottemageren må have ærgret sig, da den viste sig at være skadet under brændingen.

Blandt de dekorative elementer kan den snoede hank og ansigtsmaskerne være inspireret fra henholdsvis England og Nederlandene. Fra begge disse områder kendes importeret keramik i Ribe. Men de gennemgående træk som vulsten ved overgangen til halsen og den mørke bemaling samt tillige den enlige hindbærknop er ikke ualmindelige for hjemlige kander (22). Kendetegnende for gruppen er endvidere manglen på pibeltersdekorationer i form af f.eks. pålagte skæl eller blade. Denne dekorationsmåde synes imidlertid især knyttet til østdanske kander, f.eks. fra Roskilde (23). Fra værkstedet i Farum Lillevang i Nordsjælland kendes dog eksempler på pålagt dekoration i samme rødbrændende ler som kandens (24), altså en teknik svarende til hindbærknoppen på kat. 6, som dog desuden er sortmalet. På kanderne i værkstedsfundet fra Faurholm i Nordsjælland er endvidere ofte anvendt en bemaling med jernoxyd (25) sådan som den også kendes blandt gruppens medlemmer, f. eks. kat. 1-6.

Alt i alt virker gruppen næsten som en »prøvekollektion«, hvor man har bestræbt sig på at optage og fremvise så mange forskellige træk som muligt. Anstrengelserne på dette punkt er tydelige, blot fremgår det lige så klart, at den tekniske kunnen ikke stod fuldt ud mål med ambitionerne. Ved en sådan eftersøgning, som her er foretaget, er der en risiko for at løbe ind i ringslutninger. Hvad der det ene øjeblik anses for en uvæsentlig detalje, udnævnes måske i næste til et karakteristisk træk ved den samlede gruppe. Imidlertid må grundlaget for sammenstillingen, det ensartede gods med de hvide sten, være af en vis bærekraft.

Lighederne i form og dekoration ser tillige ud til snarest at underbygge teorien. For antagelse af, at gruppen er fremstillet lokalt, er det afgørende, at fejlbrændte stykker indgår i den.

Den endelige afgørelse af, om kanderne i virkeligheden repræsenterer et fælles værksted, afhænger af, om det kan fastslås, at det anvendte ler er ensartet og stammer sammesteds fra. Såfremt det endvidere viser sig muligt at finde tilsvarende lerforekomster i Ribeområdet, vil det forhåbentlig kunne afgøres, om leret i kanderne er taget fra disse. Egnen omkring Ribe er præget af marskområder med rigeligt af klægler. Men som fremhævet af Mogens Bencard kan dette næppe komme på tale som råmateriale for kanderne. Klægleret forekommer i finslemmet stand i naturen, og det virker utroligt, om pottemageren skulle have foretrukket så grov og uegnet en magring, som de karakteristiske hvide sten udgør, af hvad art de end er. Stenene kan f.eks. ikke stamme fra det vandafsatte hedeslette-sand, som ligeledes findes omkring Ribe (26). Snarest må lergraven – med et indhold af hvide sten i leret – samt vel også selve værkstedet søges på en af områdets bakkeøer med moræneler fra før sidste istid. Bencard har her peget på Lustrup umiddelbart syd for Ribe, hvor der vides at have været brændt tegl (27). Dog må det nævnes, at brænding af tegl af klægler er velkendt i marskområderne, og at dette lers anvendelse til lertøjsfremstilling derfor på ingen måde er udelukket (28).

Naturvidenskabelige undersøgelser har flere gange været nævnt som det næste led i beskæftigelsen med gruppen af kander. Sådanne undersøgelser med lignende problemstillinger er allerede foretaget andetsteds og med gunstigt resultat (29). Forhåbentlig kan det inden længe lykkes at etablere et tværfagligt sam-

arbejde omkring Ribe-keramikken (30). Herunder vil det sikkert vise sig nødvendigt at inddrage de naturlige lerforekomster samt eftersøge rester af pottemagerens værksted og affald. Også andre skår og lerkar end de her beskrevne, heriblandt sikre importstykker, kan komme på tale som en form for kontrolmateriale og som sammenligning med udenlandske undersøgelsesresultater. En bestemmelse af de hvide sten vil ligeledes være af betydning. De synes at være kvartskorn, og det kan nævnes, at sten af lignende udseende indgår i smeltedigler af brændt ler, som er fundet i senmiddelalderlige lag i Amtmandshaven i Ribe (fig. 6) (31). Det drejer sig om grovt forarbejdede, blødtbrændte stykker, som utvivlsomt er lavet på stedet i forbindelse med den pågældende bronzestøbers arbejde. Der ligger således heri et yderligere indicium for antagelsen af, at lervarer med disse hvide sten er lokale produkter. Tilsvarende hvide sten er iagttaget i glaserede kakkelpotter fra 1500-årene, fundet i Sønderportsgade (fig. 6, fig. 26) (31). En undersøgelse af såvel diglerne som kakkelpotterne ville heller ikke være af vejen.

Ligeledes vil fornyet beskæftigelse med keramikfundene fra Ribe antagelig bringe nyt. Det er ikke på forhånd givet, at der blot er tale om en enkelt pottemager eller kun eet værksted. Flere kan have udnyttet samme lerforekomst og fremstillet ting, som ikke behøver adskille sig mere fra hinanden, end tilfældet er med flere af den her omtalte gruppes kander. Og endelig har man muligvis lavet andet end kander, f.eks. kuglepotter. På den anden side kan der være tale om en mindre produktion af forsøgsagtig karakter. Man kunne forestille sig, at brændingen af lertøjet er sket i forbindelse med teglværksdrift, hvor lerets beskaffenhed ikke normalt spillede en så afgørende rolle. Dette er rent gæt, men det kan bl.a. af denne grund være

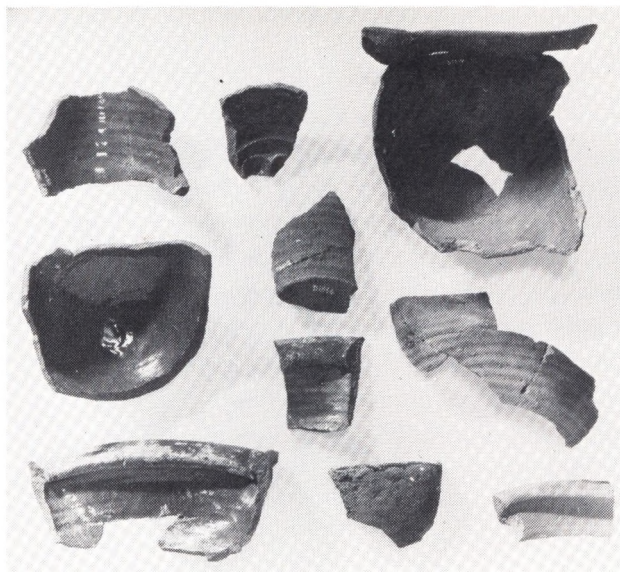

Fig. 26. Blyglaserede kakkelpotter med hvide sten i leret, fundet i Sønderports-gade, se fig. 6, ASR D1556, D1706, D1707. Foto: Preben Dehlholm.

Fig. 27. Bundskår af rødbrændt krukke med klar blyglasur indvendig. I leret ses en hvid sten svarende til stenene i de middelalderlige kander i kataloget. Skåret er fundet i den fyld, som i 1600-årene blev brugt til at sløjfe Ribes søndre, indre grav, se fig. 6, ASR D 15035. Foto: Preben Dehlholm.

rimeligt at inddrage teglprodukter i fremtidige analysearbejder.

Til slut skal vises et rødbrændt bundskår fra en lille fladbundet krukke med indvendig klar blyglasur (fig. 27). Skåret har en karakteristisk hvid sten i leret, men har utvivlsomt ingen tidsmæssig tilknytning til de middelalderlige kander. Det er nemlig fundet i den fyld, som engang i 1600-årene blev kastet i Ribes indre voldgrav umiddelbart syd for Gravsgade (fig. 6) (32). Der kan være tale om udnyttelse af samme lerforekomst gennem lange tider, eller om flere adskilte perioders brug af samme lergrav. Måske kan man derfor finde oplysninger i nyere tids skriftlige kilder, som kan lede på sporet af også det middelalderlige lertøjs råmateriale? – jævnfør omtalen af Lustrup ovenfor.

5. Datering af kanderne

I kataloget er under rubrikken »Fundsted« gjort rede for de omstændigheder, hvorunder de enkelte kander og skår er fremkommet. Nogle må betragtes som vandfundne (kat. 1 og 8), andre lå i så forstyrrede omgivelser, at disse ikke kan bidrage til dateringen (kat. 9-12 og 13).

De resterende katalognumre indgår i opsamlinger eller fundsammenhænge, som kan give mere eller mindre sikre oplysninger om lagernes alder. Dog gælder det for kat. 2, 3 og 6, at tidsfæstelsen enten er umulig (kat. 2), eller behæftet med væsentlig usikkerhed. Kat. 3 må tilhøre »højmiddelalderen«, eller den periode fra ca. 1250 til 1350, hvor den blyglaserede kande havde sin storhedstid (33).

Kat. 6 er fremkommet i svært definerlige lag, som heller ikke muliggør nogen nærmere datering. Kanden og hanken kat. 7 tilhører lag, som rummer en blandet forsamling af skår. Som helhed tyder disse på en datering inden for den gængse ramme for de glase-

rede kander, ca. 1250-1350, hvor man snarest må forvente, at hele gruppen af kander skal placeres.

Tilbage blandt de 13 bedst bevarede kander bliver så kat. 4 og 5. Den første af disse er fra en lagserie, som er karakteriseret ved forekomsten af stentøj med saltglasur. På grundlag af de dateringer af denne vare, som indtil nu foreligger fra tysk side, må man nøjes med at placere serien og dermed kanden i tiden efter ca. 1300 (34). Den pågældende serie består af ialt 9 lag, hvor kanden er fundet i det tredje-øverste. Muligvis kan der heri ligge en antydning af, at den dateringsmæssigt skal sættes et vist stykke efter ca. 1300 (35). Men måske vil en nærmere tidsfæstelse af saltglasurens opdukken bringe yderligere grundlag for dateringen af kat. 4.

Kanden kat. 5 fra Kathedralskolebrønden kan ikke umiddelbart dateres ud fra fundomstændighederne. Den snoede hank, magen til kat. 5's, blandt de øvrige skår svarer ikke med hensyn til magringen til kat. 5. Lignende hank er herhjemme foruden i Ribe fundet i Løgumkloster, på Tvis kloster og på voldstedet Pedersborg på Sjælland. I England findes tilsvarende hank på Scarborough-kander, især i perioden mellem ca. 1225 og 1350 (36). Tinkanden fra brønden er kun 15,8 cm høj og karakteristisk ved aldrig at have haft nogen hank. I form minder den svagt om et par sølvkander eller -flasker i domskatten i Regensburg, dateret til omkring 1280, men nogen overbevisende parallel er indtil nu ikke fundet (36a).

En dendrokronologisk datering af brøndens træværk vil give en rimelig post-quem for, hvornår tingene er havnet i brønden, selv om dette dog ikke nødvendigvis er sket på samme tid. Indtil denne datering foreligger, må man vente med at sige noget yderligere om kat. 5 ud fra ledsagefundene. Der er imidlertid en anden mulighed for at få en fornemmelse af kandens

alder. Bencard har peget på, at den bedste parallel til den blandt det danske lertøj er en kande, som engang omkring 1330 er nedlagt i Assens som beholder for en møntskat. Assens-kanden har ikke de hvide sten i magringen, men svarer ellers med hensyn til både godsfarve, form, dekoration og glasering meget nøje til kat. 5. Hvorvidt de to kander ligefrem er fra samme værksted, kan kun naturvidenskabelige undersøgelser svare på, men de udtalte ligheder kunne dog tyde på, at de to ret usædvanlige kander er jævngamle, altså fra engang i 1300-årenes første halvdel (37). Eller med andre ord en datering af Ribe-kanden kat. 5, som, hvis den holder, ikke er i modstrid med placeringen af kat. 4 til efter ca. 1300.

For bl.a. de fire domkirke-kanders (kat. 9-12) vedkommende kan der henvises til en lignende udformning af bunden på småkander, anvendt som gravpotter i Ringsted St. Bendt i henholdsvis 1304 og 1319. Disse kander er imidlertid gråbrændte og uglaserede, og der behøver ikke være tale om mere end en overfladisk lighed (38). Fra Oslo kendes en rødbrændt, blyglaseret kande med glat fodrand, som er dateret til ca. 1325-1400 (39). I Århus Sønder vold er der i hele det glaserede lertøjsmateriale kun et enkelt bundskår med glat rand, men med glasur på indersiden, og i fundet af fejlbrændte kandeskår fra Bagergade i Svendborg indgår kun een bund af typen (40). Noget kunne tyde på, at den glatte bundrand er et forholdsvis sjældent træk i det middelalderlige lertøj, men om den tillige generelt er at regne for sen, muligvis efter ca. 1300, kan ikke afgøres.

De resterende katalognumre, kat. 14-22, er med undtagelse af kat. 14 alle fra lag, som kan give visse dateringsholdepunkter. De to skår fra Tvedgade, kat. 15 og 16, er fra samme lag, og må ud fra forekomsten af stentøjsskår i dette sættes til tidligst efter ca. 1300

(41). Skåret kat. 17 er fundet i nedgravningssammenhæng tillige med skår af formentlig flamske varer, som næppe kan fastlægges nærmere end til den glaserede kandes storhedstid, selv om flere af de andre skår kan være ældre end 1300-årene (42). En datering til efter ca. 1300 kan dog muligvis volde vanskeligheder, da der ikke indgår stentøj blandt det ellers fyldige udvalg af importvarer. Kat. 18, samt de som nævnt lidt tvivlsomme kat. 19 og 20, er fundet i samme lag og indlejringssmæssigt ældre end kat. 4 fra samme udgravning. Dog ligger de stadig inden for den gruppe af lag i denne, som rummer stentøjsskår, og dermed efter det foreliggende skulle være fra tidligst efter ca. 1300 (41). Skåret kat. 21 fra Overdammen bidrager ikke væsentligt til overvejelserne, det kan ikke sættes nærmere end til perioden højmiddelalder. Kat. 22 fra Fiskergade, som muligvis skal inddrages i gruppen, stammer fra et affaldslag, som af udgraveren, Mogens Bencard, er dateret til tiden 1350-1400. Afgørende herfor er igen forekomsten af stentøj med saltglasur, der ud fra de fremsatte tyske dateringer af parallelmateriale antagelig må placeres omkring midten af 1300'erne, eller måske endda i den sidste halvdel af dette århundrede (43). Hvis Fiskergade-skåret direkte hører til den eftersøgte gruppe, behøver denne datering ikke at modsiges, hvad der ser ud til at gælde flere af gruppens medlemmer.

I det omfang, en datering af gruppens medlemmer har vist sig mulig, har omstændighederne peget på tiden efter det egentlige stentøjs opduken, altså som ofte nævnt efter ca. 1390. Og hvis man først er nået til at anvende saltglasuren i større omfang et stykke ind i dette århundrede, da snarest op mod, eller omkring midten af 1300'erne. Indtil videre må man slå sig til tåls hermed og afvente yderligere publikationer af det tyske baggrundsmateriale samt fremtidige undersø-

gelser af det danske lertøj. Men det er interessant, at det formodede fælles værksted efter dette først har været i funktion på et tidspunkt, hvor importen af stentøj har været i gang. I forbindelse med Fiskergade-gravningen har Bencard peget på, at der netop her ses tegn til, at den hjemlige lertøjsproduktion har kunnet arbejde sig frem til at konkurrere på lige fod med den fremmede import. Dette skulle være et 1300-års fænomen, dog måske hørende til århundredets anden del (44).

På denne baggrund tegner der sig et par spørgsmål, dels på det lokale, ripensiske plan, dels i en større sammenhæng. Man kan meget vel forklare sammenhængen af den formodede lokale gruppes dekorfremstillinger ud fra Ribes betydelige mængder af importkeramik. Men det ville være bemærkelsesværdigt, hvis man ikke også på andre tidspunkter lod sig inspirere. De naturlige forudsætninger har været til stede jævnsides med fremmede forbilleder, forskellige til forskellig tid, og det virker urimeligt, hvis der ikke har været nogen lokal lertøjsfremstilling i området i snart sagt enhver periode. Trods det må de foreliggende resultater betegnes som temmelig beskedne. Ansigtsskanderne f.eks., som man måske umiddelbart ville opfatte som nogle af de mere fremtrædende stykker blandt dansk middelalderlertøj, er i virkeligheden, teknisk og kunstnerisk set, ret svage produkter. Det er nok et spørgsmål, hvor typisk netop vor gruppe af glaserede kander er, og om den faktisk har kunnet konkurrere på lige fod. Dens eksistens viser, at en lokal produktion har fundet sted i Ribe-området, antagelig efter ca. 1300. Og dette ansporer til eftersøgning efter andre produkter af lignende oprindelse. Men indtil videre, og før de naturvidenskabelige undersøgelseres resultat foreligger, skal man næppe gå længere. At forsøge på at udnytte de omtalte fund i en

beskrivelse af sociale mønstre i byen ligger også ud i fremtiden (45). Af bl. a. ovennævnte grunde er udtrykket »Ribe-vare« bevidst undgået, og det bør næppe nogensinde knyttes til denne gruppe i særdeleshed.

I større sammenhæng falder den formentlig lokale produktion af glaserede kander i tråd med, hvad der er tilfældet andre steder i det middelalderlige Danmark. I Lund har man udskilt en gruppe skånske kande, der foruden i selve Lund er fundet i bl.a. Malmø og Ystad (46). På Sjælland har man allerede længe haft kendskab til produktionen af kander i Farum Lilevang i Nordsjælland, muligvis fra engang i 1200-årene (47). Det ligeledes nordsjællandske værksted i Faurholm har fremstillet kander, som sammen med ovnen er dateret til årtierne omkring 1300 ud fra bl.a. naturvidenskabelige undersøgelser (48). Fra Svendborg kendes en mindre gruppe fejlbrændte kander, det såkaldte Bagergade-fund, der antagelig må opfattes som lokale produkter (49). I Jylland findes fejlbrændte kandeskår i det store fund af pottemageraffald fra Illerup Ådal ved Skanderborg. Dette fund, såvel som det førnævnte fra Svendborg, er sandsynligvis gjort på sekundært leje (50). Et lignende, større affaldsfund, hvis nærmere omstændigheder ikke kendes, stammer fra Åle ved Horsens (51).

For Århus Søndervolds vedkommende er der af udgraveren, Hans Jørgen Madsen, peget på, at hovedparten af den glaserede keramik herfra antagelig må være hjemlig på grund af den store ensartethed i materialet (52).

For nylig har Niels-Knud Liebgott i en perspektivrig artikel om Roskildes middelalderlige lertøj peget på en muligvis lokal, roskildensisk kandetype, som bl. a. kendes som møntpotte i byen, nedlagt omkring 1345-50 (53). Netop med hensyn til møntpotterne er det af samme forfatter fremhævet, at den glaserede

kande fra omkring midten af 1300-årene forsvinder fra denne fundgruppe. Den hidtil yngste er den østjyske Rådvedskats enlige skår af en glaseret kande, nedlagt omkring 1368. Den ældste af de møntdaterede kander er til gengæld så sen som omkring 1325 (54). Hvis tidspunktet for kandernes forsvinden blandt møntpotterne afspejler landets keramiske udvikling i middelalderen (55), kan det være et fingerpeg om, at Ribekanderne ikke skal gøres væsentligt yngre end omkring 1300-årenes midte. På den anden side må man dog ikke tage hverken møntpotter eller den fremhævede gruppe af kander fra Ribe til indtægt for, at den glaserede kande i Danmark skulle være senere end 1200-årenes anden halvdel. Flere gravningsresultater fra Ribe viser, at skår af rødbrændte, glaserede kander optræder i en præ-stentøjsfase, til dels samtidig med næsten-stentøj og Pingsdorf-varer (56). Selv om Ribe med hensyn til de importerede varers fremtræden delvis er utypisk, kan der dog i den nuværende situation ikke ændres ved antagelsen af, at den blyglaserede kande også som hjemligt produkt træffes herhjemme før 1300. Fortsat afhængigt af, hvorledes man daterer de importerede varer, er det stadig rimeligt at fastholde ca. 1250 som den nedre grænse for den blyglaserede kandes optræden i fundene (57). De her fremlagte ripensiske kander viser, at der inden for standarddateringens brede ramme findes lokale grupper med korte levetid.

6. *Sammenfatning*

Artiklen tager sit udgangspunkt i et keramikfund, som blev gjort ved den arkæologiske eftersøgning af kong Christoffer den Førstes grav i Ribe domkirke 1901. Fundet rummer skår af 4 glaserede kander og mindst 5 gråbrændte kuglepotter.

Keramikken har sandsynligvis ingen tilknytning til

kongen, men må have fungeret som gravpotter i lighed med, hvad beretninger fra 1700-årene tyder på, har været tilfældet ved den kongelige grav.

Blandt lertøjet fra gravningen i domkirken kan de fire ens kander sættes i forbindelse med en gruppe på i alt omkring 20 glaserede kander, fundet i eller for en enkelt vedkommende nær Ribe. Kendetegnende for gruppen er især, at der i det gennemgående teglrøde gods indgår en del hvide småsten. Med hensyn til formgivning og dekoration giver gruppen prøver på flere af det middelalderlige pottemageris virkemidler, til dels inspireret af engelske og nederlandske forbilleder. Teknisk set må gruppen karakteriseres som forholdsvis ringe, bl.a. på grund af forureningen med de hvide sten, som antagelig har været medvirkende til fejlbrænding i et par tilfælde. Det foreslåes, at der er tale om produkter fra et værksted i Ribe-området. I denne forbindelse peges på, at naturvidenskabelige undersøgelser af leret og de hvide sten sammenholdt med analyser af andre brændtlersprodukter og af lerforekomster i området er nødvendige og forhåbentlig kan sættes i værk inden længe.

Dateringsmæssigt synes gruppen af glaserede kander at kunne placeres i tiden efter ca. 1300, idet flere af dens medlemmer er fundet i lag, som karakteriseres ved forekomsten af stentøj. I denne sammenhæng er det værd at notere, at den formodede lokale produktion af blyglaserede kander tidsmæssigt må falde sammen med, at det egentlige stentøj bliver udviklet og efterhånden erobrer markedet for bordtøj. Til slut sættes Ribe-kanderne i forbindelse med andre lokalgrupper af kander samt værkstedsfund i det middelalderlige Danmark, og diskussionen omkring rammedateringen af de glaserede kander berøres kort.

Hen ad vejen er en række nye problemer opstået i forbindelse med forsøget på at besvare de stillede

spørgsmål, og det har vist sig, at behovet for fortsatte undersøgelser af forskellig art er aktuelt. Så selv om det skriftlige kildestof og de foreliggende arkæologisk-topografiske oplysninger om byen Ribe er omfattende og danner baggrund for en ubrudt antikvarisk tradition fra 1500-årene og til i dag, vil der stadig være nok at tage fat på i udforskningen af det middelalderlige Ribe.

7. Katalog

Anvendte forkortelser:

kat. = katalog

ASR = Antikvarisk Samling i Ribe

NM2 = Nationalmuseets 2. afdeling

H/D/B = højde/diameter/bredde

St. = største

mattr. nr. = matrikel nummer. Samtlige anførte numre er matrikler af Ribe Købstads Bygrunde, jvf. fig. 6.

I tre tilfælde (kat. 1-3) er tidligere publicerede beskrivelser citeret. Der henvises her een gang for alle til opmålingerne på fig. 28.

kat. 1

ASR 8054, fig. 9.

Kande. H: 31,8 cm. D: 18,5 cm. Mogens Bencard beskriver kanden således:

»Fuldstændig bevaret, bortset fra et brud ved standkanten og ved randen, samt en aflang slids på korpus, hvor kanden er blevet ramt af en spade ved udgravningen. Flad bund, kruset standkant med tommelfingermærker. Tøndeformet korpus med svage drejeskivefolder både ind- og udvendig. Skarprygget vulst ved overgangen til den cylindriske hals, som har tætliggende drejeskivefolder. Opstående rand og udtrukket tud, som er delvis afslået. På hankens ryg uregelmæssig, bølget vulst, omgivet af vulst langs kanterne. Jævnt fordelt på skulderen tre ansigtsmasker, dannet ved, at kanden væg i våd tilstand med tre fingre bagfra er presset ud i en matrice. Alle masker er noget ødelagte, dels ved sintring under brændingen, dels ved afslag i glasuren, således at detaljer – bortset fra en spidspuldert hue (?), ovale øjenpartier og et trefliget hageskæg

(?) – er vanskelige at skelne. Korpus noget asymmetrisk, hvilket er opstået dels ved påsætning af hanken, dels ved udpresning af maskerne.

Skæv: rødbrændt ler med magring af finere og enkelte grovere, hvide kvartskorn. Glasur: tyk, klar blyglasur, der glipper under hanken og forneden på korpus. Omkring skulderen et zig-zagbånd af sort jernoxyd (?), hvis øvre spidser går over hovederne, og hvis nedre er imellem disse. Det sorte er løbet under brændingen. Kanden er brændt med munden opad.

Hertil kan føjes, at de hvide sten er op til 0,5 x 0,5 cm store.

Fundsted: Ribe, »Tilsejlingskanalen«, en del af voldgravssystemet omkring Riberhus, oprensning.

Søgaard 1958, p. 29, fig. 21.

Bencard og Roesdahl 1972, kat. nr. 317.

Bencard 1973, p. 163ff., fig. 22 (her citeret).

Bencard og Tougaard 1978, p. 36, kanden gengivet i farver.

Bencard 1979, p. 41ff.

kat. 2

ASR D 1080 (bundskår) og D 1110 (resten), fig. 10.

Fragmenter af kande. H (rekonstrueret): 27,4 cm. D (rekonstrueret): 18,0 cm. Mogens Bencard beskriver kanden således:

»Det halve af bunden, to korpusskår, hvoraf det ene er samlet med foregående samt en hank med tilhørende parti af hals og mundingrand samlet af flere skår. Flad bund, kruset standkant med tommelfingermærker, tøndeformet eller dobbeltkonisk korpus med svage drejeskivefolder ind- og udvendig. Skarpryget vulst ved overgangen til den cylindriske hals, som har tætliggende drejeskivefolder. På hankens ryg bølget vulst omgivet af vulst langs kanterne. På skulderen er bevaret rest af en ansigtsmaske som foregående.

Skærv: rødbrændt ler med magring af finere kvartskorn og enkelte grovere, hvide korn. Glasur: klar blyglasur, der glipper forneden på korpus. Hvor glasuren glipper, er skærvens yderside mere grålig. Rest af zig-zagbånd som foregående. Løb i glasuren tyder på, at kanden er brændt med munden opad.

Fundsted: Ribe. Overdammen 6, mtr. nr. 42. Fundet i indtil 2 m dybde (bundskåret) og samlet i en gødningsklump i ca. 3 m dybde (hank og korpusskår). Fundforholdene umuliggør et forsøg på nærmere at datere karret ud fra de øvrige skår i opsamlingen.

Hertil kan føjes, at de hvide sten er op til 0,4 x 0,2 cm store. Ved påsætningen af hanken er opstået kraftige fingeraftryk ud for fæsterne på korpusvæggens inderside. Glasuren forekommer tillige på

indersiden af randpartiet samt på bundens inderside. Samme steds fra stammer kat. 6 og kat. 21.

Bencard 1973, p. 166, fig. 23 (her citeret).

Bencard 1979, p. 41ff.

kat. 3

ASR C 1330, fig. 11.

Fragmenter af kande. St.H.: 20,5 cm. D (rekonstrueret): 18,3 cm.

Mogens Bencard beskriver kanden således:

»Bunden samt en del af korpus og enkelte korpusskår, som ikke har kunnet samles med det øvrige. Flad bund, kruset standkant med tommelfingermærker. Dobbeltkonisk korpus med svage drejeskivefolder ind- og udvendig. Skarpryget vulst ved overgang til hals, som mangler. Hanken mangler. På skulderen en ansigtsmaske, udpresset som foregående. Noget sintret, men formen dog klar. På hovedet spidspuldet hue (?), hvælvede ovale øjne, brede kindben, smal, flad næse og bred mund med tykke læber. Bred, kantet hage, hvorunder trelliget halsparti eller hageskæg. Rest af endnu en maske på karret, samt ansats til en tredje og ansats til hank på andre skår.

Skærv: rødbrændt ler med magring af finere kvartskorn og enkelte grovere, hvide korn. Glasur: fed, klar blyglasur, der glipper forneden på korpus. Om skulderen et zig-zagbånd, placeret som foregående, i tyndt påsmurt jernoxyd (?). Dette er løbet noget under brændingen, og kanden er antagelig brændt med munden opad. Fundsted: Okholm. Vester Vedsted s., Ribe a. På stedet er ved prøvegravninger konstateret en middelalderlig bebyggelse. Skårene fra nærværende kande er fundet samlet i et fyldskifte, som havde karakter af en tilkastet brønd.

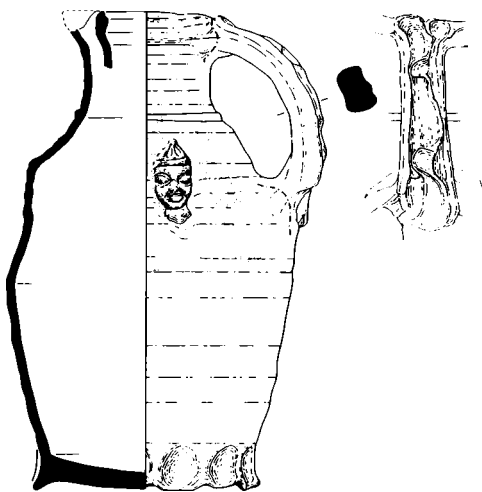
Datering: de forholdsvis få skår fra fyldskiftet: randskår med udviklede randprofiler fra kuglepoter, enkelte skår af rødbrændte, glaserede kander, giver kun grundlag for dateringen »højmiddelalder«.

Hertil kan føjes, at de hvide sten er op til 0,8 x 0,6 cm store. Kanden er temmelig blødt brændt – skårenes brundkanter og indersider virker nærmest »vandrukkede«. Lidt over midten af korpus er der sprunget en sten eller lignende ud. Dette ses på indersiden som et ca. 1 cm stort hul, lukket af glasur, som ved brændingen er flydt ind på indersiden. På bundens inderside er ligeledes glasurpletter.

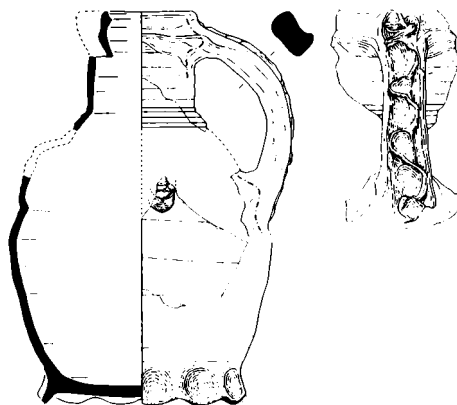
Bencard og Roesdahl 1972, kat. nr. 318.

Bencard 1973, p. 166f., fig. 24 (her citeret).

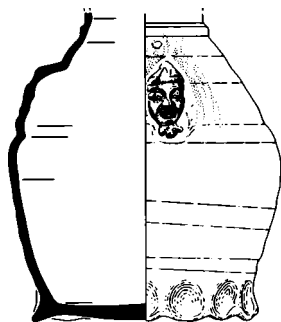
Bencard 1979, p. 41ff.

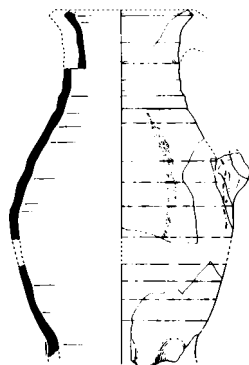
Kat. 1

Kat. 2

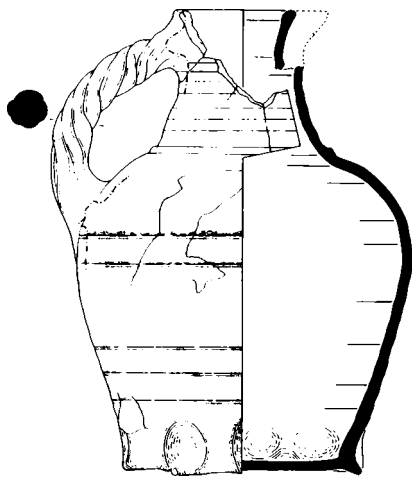

Kat. 3

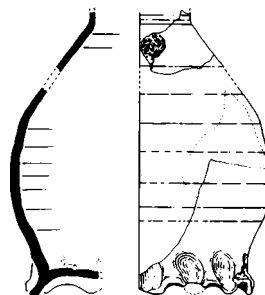

Kat. 4

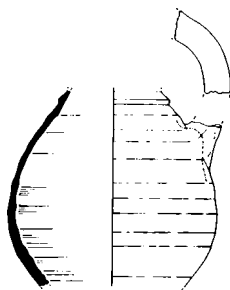
Fig. 28. Opmåling af de i kataloget omtalte kander og skår, med undtagelse af kat. 15-17, 19 og 21-22. Opmåling og tegning Moira Mackenzie (kat. 1-8 og kat. 13, 14, 18 og 20) og Orla Svendsen (kat. 9-12). 1:5.

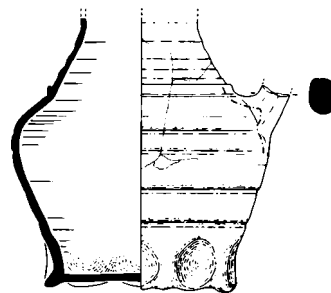
Kat. 5

Kat. 6

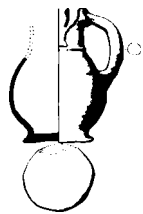

Kat. 7

Kat. 8

Fig. 28. Fortsat.

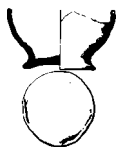
Kat. 9

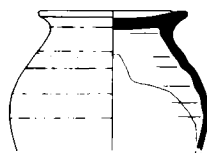
Kat. 10

Kat. 11

Kat. 12

Kat. 13

13

Kat. 14

Kat. 16

16

Kat. 18

18

Kat. 20

20

kat. 4

ASR D 14384 og D 14385, fig. 12.

Fragmenter af kande. St.H.: 23,3 cm. St.D (rekonstrueret): 14,7 cm. Dele af korpus og halspartiet samt en flage med hankefæste, samlet af i alt 14 skår.

Magring af ret fine, hvidlige korn samt en del større, hvide sten (op til 0,6 x 0,4 cm). Rødbændt skærv med teglrød overflade indadtil, dog viser nogle af skårene tendens til lagdeling med reducerede partier udadtil. I overfladen ses talrige hvide korn og nogle småsten.

Det øverste af et fingerindtryk fra bundranden er bevaret på et af sideskårene. Korpus antagelig tøndeformet, med drejefacetter og en flad vulst ved overgangen til halsen, som er cylindrisk med svage drejeskivefolder. Mundingsrandens øverste del afbrudt, antagelig har den været let fortykket og haft en skrå afdrejning udadtil. Hanken har sandsynligvis haft trindt tværsnit. Ved det øvre fæste er den påsat med et kraftigt fingerindtryk på indersiden af karvæggen.

På ydersiden er kanden bemalet med lodrette, mørke striber på korpus. Kanden er på ydersiden dækket af klar, fed blyglasur, som glipper nederst på korpus. På halsens inderside er glasuren løbet nedad fra randen. Kanden er antagelig brændt med munden opad.

Fundsted: Ribe, Puggaardsgade, matr. nr. 199, udgravning 1977 (ASR 8 M 75). Felt E, lag EAJ, niveau 300-278, samt for et enkelt skårs vedkommende (D 14485) løsfund på området nord for Kathedralskolen. Dette skår er sammenlimet med de øvrige. Lag EAJ er lig med lag 6 i Madsen 1978. I laget bl.a. kuglepotteskår, skår af rødbændte kander med klar blyglasur og saltglaserede stentøjskår. På grund af disse sidste kan laget næppe være tilkommet tidligere end omkring 1300. De underliggende lag i serien rummede ligeledes stentøjsskår. Fra et dybereliggende lag i samme felt stammer kat. 18-20.

Madsen 1978, p. 30ff. m. henv. til Beckmann 1975, p. 19.

Bencard 1979, p. 43.

kat. 5

ASR D 15117, fig. 13-14.

Kande. H: 30,7 cm. D: 22,3 cm. Bunden, det meste af korpus og halspartiet, hanken samt en mindre del af mundingsranden samlet af mange skår. Hertil yderligere 4 skår, som ikke har kunnet samles med foregående. De fleste brud stammer fra optagningen, dog ses også ældre brud, bl.a. i halsen.

Magring af ret fine, hvidlige korn samt nogle større, hvide sten (op

til 0,7 x 0,3 cm). Rødbændt skærv med rødgullig overflade, dog ses der sine steder svag reduktion af kernen. I overfladen ses mange hvide korn samt småsten med revnedannelser omkring. Omtrent midt på korpus er et ca. 0,4 x 0,3 cm stort hul, antagelig opstået ved at en sten under brændingen er sprunget ud. I halsens ene side er et dybt skår som går fra randen og ca. 7 cm ned. Brudkanten er her helt dækket af glasur, som tillige er flydt om på kandens inderside. På korpus ses spor efter, at kanden under brændingen har hæftet fast på et andet kar.

Flad, noget ru bund, med fingerindtryk ved kanten og nederst på korpusiden. Slidspor på undersiden af bundkantens flage. Korpus har meget kraftigt skulderparti, uregelmæssige drejefacetter og en skarpkantet vulst ved overgangen til halsen. Denne er keglestubsformet og har en svag vulst ca. 3,5 cm under mundingsranden, som herfra luder svagt udefter og foroven er afrundet. Hanken er snoet og har trindt tværsnit. Den er ved det bevarede øvre fæste påsat med et ca. 1,5 cm dybt fingerindtryk på indersiden af karvæggen, øjensynlig udført med lillefingeren.

På ydersiden er kanden bemalet med uregelmæssigt forløbende, krydsende striber i mørk farve på korpus. På halsen ses modsat hanken rester af lignende farve.

Kanden er på ydersiden dækket af klar, fed blyglasur, som glipper på hanken. Glasuren er i store partier, især mod bunden, brændt grønlig. Samme glasur på indersiden af randen og halsen, ligesom der ses en glasurplet på korpus' inderside, pletter på bundens inderside samt på dennes underside.

Fundsted: Ribe, brønd på matr. nr. 203, Ribe Kathedralskole, udgravning 1977 i forbindelse med byggearbejdet (ASR 8 M 75). Ødelagt ved opgravningen, nogle skår måtte efterlades. Fundet sammen med bl.a. en mindre tinkande, skår af glaserede kander, deriblandt 1 med udtrukket hældetud og et andet med pålagte pibellerskæl og lister i mørk farve samt en snoet kande-hank med grøn blyglasur. Træværk fra brønden er udtaget til dendrokronologisk undersøgelse, hvis resultat imidlertid ikke foreligger endnu.

Bencard og Tougaard 1978, p. 36, kanden gengivet i farver.

Bencard 1979, p. 43ff.

kat. 6

ASR D 786, fig. 15.

Fragmenter af kande. St.H: 18,6 cm. D (rekonstrueret): 17,0 cm. Noget af bunden, et løst bundskår, ca. halvdelen af fodranden samt et pålimet parti af korpus, bestående af flere skår, samt to løse sideskår.

Magring af grovere, hvide korn samt en del hvide, større sten (op til 0,3 x 0,2 cm). Rødbændt skærv med rødgrå inderside, mens ydersiden uden for glasuren samt bundens underside er grå. I overfladen ses en del hvide korn. Bundpartiet meget hårdbrændt.

Flad bund, noget bulet og med meget ru underside på grund af den voldsomme brænding samt spor efter afdrejningen. Kraftige lodrette fingerindtryk i fodranden, som hæver kandens bund op. Korpus er tøndeformet og har haft en vult ved overgangen til halsen, idet der på et løstliggende sideskår (m. hindbærknop) ses begyndelsen til et sådant. Hindbærknoppen er påsat lige under overgangen til halsen og dækket af sort bemaling, som er flydt ned under knoppen på korpusvæggen.

Kanden er på ydersiden dækket af klar, fed blyglasur med mørke prikker. Glasuren glipper i en plet ned mod bunden og er i øvrigt flydt om på bundens kant og dens underside.

Fundsted: Ribe, Overdammen 6, matr. nr. 42, indbragt sammen med bl.a. nyere tids genstande fra udgravningen på Sydjysk Landmandsbanks grund, efteråret 1965 og foråret 1966 (ASR J. nr. 43/64). Samme steds fra stammer kat. 2 og kat. 21.

Bencard 1979, p. 47.

kat. 7

ASR D 4009 og D 4031 (hanken), fig. 16-17.

Fragmenter af kande. St.H: 13 cm. D: 13,9 cm. Del af korpus samlet af flere skår, hertil et løst halsskår samt sandsynligvis tillige et hankefragment.

Magring af ret fine, hvide korn samt en del større, hvide sten (op til 0,4 x 0,4 cm). Rødbændt skærv med teglred overflade. I denne samt i brudfladerne ses talrige hvide korn samt huller efter udsprungne småsten og revnedannelser omkring sådanne sten. Ved drejningen har stenene medført en del riller i overfladen på indersiden. Her ses tillige hullet efter en bortbrændt pind eller lignende, ca. 2,5 x 0,5 cm stort og et par millimeter dybt.

Korpus er tøndeformet og har uregelmæssige drejefacetter og en skarpkantet vult ved overgangen til halsen. Den pølseformede hank er ved nedre fæste påsat med et kraftigt fingerindtryk på indersiden af karvæggen. Det løstliggende hankefragment stammer sikkert fra hankens øverste del, og svarer fuldstændigt til resten af skårene med hensyn til magring o.s.v.

Kanden er på ydersiden dækket af klar, fed blyglasur med enkelte mørke prikker. Glasuren glipper i pletter og forekommer tilsvarende de øvrige skårs på hankefragmentet.

Fundsted: Ribe, Dommerhaven, matr. nr. 514, udgravning 1974

(ASR 5 M 74). Lag AA, opsamlingskvadrat CX, niveau 275-285 og for hankens vedkommende lag DB, opsamlingskvadrat CÅ, niveau 276-284. De to opsamlingskvadrater ligger umiddelbart op til hinanden, og det ligger nær at betragte hanken som en del af samme kande som de øvrige skår. Eventuelt kan der være sket en vis sammenblanding i opsamlingerne mellem de to lag, der begge som helhed må henføres til højmiddelalder. I tilknytning til kandeskårene er fundet skår af bikrom vare, rullestempeldekorede skår samt skår af kuglepotter. Disse sidste fandtes tilsvarende sammen med hanken.

Bencard 1979, p. 47.

kat. 8

ASR 8056, fig. 18.

Kande. St.H: 17,7 cm. D: 16,8 cm. Bunden, det meste af korpus samt et mindre parti af halsens nedre del, sammenlimet af 5 skår.

Magring af fine korn, hvoriblandt der i brudfladerne kun ses enkelte hvidlige. Hertil kommer grovere, hvide småsten op til 0,6 x 0,4 cm. Gråbrændt skærv med gulligrød inderside, samme farve ses på ydersiden af nogle af brudfladerne. Temmelig hårdt brændt – evt. sekundært brændt?

Flad bund med ru, afdrejet underside med svage fingermærker ved kanten. Fingerindtryk ved fodranden, hvis underside har slidspor. Korpus er bredskuldret og har inddrejede, omløbende linier samt en skarpkantet vult ved overgangen til halsen. Denne har været keglestubsformet og har drejeskivefolder på ydersiden. Hanken har efter det nedre fæste at dømme haft ovalt tværsnit. På indersiden ses det, at den her er fæstnet ved en gennembrydning af karvæggen.

Kanden er dækket totalt af en opadtil fed, nedadtil tyndere blyglasur af sortgrønlig, grumset farve og med en del prikker. På korpus ses nogle større mørkere partier, evt. en løbet, ildskadet bemaling? Fundsted: Ribe, voldgraven omkring Riberhus Slotsbanke, udgravning 1940-1941 (NM2). Fundomstændighederne muliggør ingen nærmere datering.

kat. 9

NM2 D 7901, fig. 2-3.

Kande. H: 18 cm. D: 13,5 cm. Bunden, det meste af korpus med hanken samt et parti af halsen samlet af flere, større skår. Lidt rekonstrueret.

Magring af ret fine, hvide korn samt flere større, hvide sten (op til 2 x 1 cm). Rødbændt skærv, dog med delvist reduceret overflade, som indvendigt og til dels også udvendigt fremtræder grålig. I over-

fladen ses flere sten. På korpus' yderside skår i overfladen på grund af, at kanden under brændingen har hæftet fast på et andet kar. Brændingen har især for den nedre dels vedkommende været meget hård og medført en begyndende deformation af fodranden.

Flad bund med uregelmæssig cirkelformet omrids og ru underside. Glat, indadskrånende fodrand. Korpus er tøndeformet og har uregelmæssige drejefacetter samt en skarpkantet vulst ved overgangen til halsen. Denne er cylindrisk. På det bevarede parti af mundingsranden ved øvre hankefæste ses antagelig begyndelsen til en omløbende vulst under randen. Selve randen er her lodret og afrundet udadtil, på indersiden skråt afdrejet. Hanken er pølseformet og har kraftige, udglattede fæster på ydersiden. På indersiden af korpus et kraftigt fingerindtryk udfor nedre fæste.

Kanden er på ydersiden dækket af klar, spættet blyglasur, som dog fremtræder grønlig på de reducerede partier. Glasuren glipper på hanken og på korpus' nedre del samt på fodranden. Glasurpletter på bundens inderside.

Fundsted: Ribe, domkirken, udgravning 1901 (NM2, journal nr. 358/01). I eller ved ødelagt, muret grav i midten af korsskæringen, sammen med kat. 10-12 og kuglepotteskårene fig. 4.

Møllerup 1908, p. 128f.

Bencard og Roesdahl 1972, kat. nr. 305.

Madsen 1980

kat. 10

NM2 D 7901, fig. 2.

Kande. H: 17,7 cm. D: 13,2 cm. Bunden, ca. en tredjedel af korpus med hanken samt lidt af halsen samlet af flere større skår. Lidt rekonstrueret.

Magring af ret fine, hvide korn samt en del større, hvide sten (op til 0,5 x 0,5 cm). Rødbændt skærv med røde overflader, dog med reducerede partier nederst på korpus, som her fremtræder med grålig overflade. I overfladen ses en del hvide sten samt huller efter udsprungne sten. På korpus' yderside skår i overfladen efter påhæftning under brændingen. Denne har for bundens vedkommende været så hård, at der er opstået revner på indersiden ved overgangen til korpus.

Flad bund med uregelmæssig cirkelformet omrids og ru underside. Glat, indadskrånende fodrand. Korpus er tøndeformet og har uregelmæssige drejefacetter og en skarpkantet vulst ved overgangen til halsen. Denne er cylindrisk. Det bevarede parti af mundingsranden ved øvre hankefæste har på ydersiden antagelig rester af en omløbende

bende vulst under randen. Selve randen er her lodret og afrundet. Hanken er pølseformet og har kraftige, udglattede fæster på ydersiden. På indersiden af korpusvæggen er der kraftige fingerindtryk ved begge fæster.

Kanden er på ydersiden dækket af klar, spættet blyglasur, som glipper pletvist på rand, hank, korpus' nedre del samt på fodranden. Glasurpletter på bundens inderside.

Fundsted: som kat. 9. Sammen med kat. 9, 11-12 og kuglepotteskårene fig. 4.

kat. 11

NM2 D 7902, fig. 2, fig. 5.

Fragment af kande. St.H: 12,1 cm. D: 13,5 cm. Bunden samt et parti af korpus samlet af flere skår.

Magring af ret fine, hvide korn samt en del større, hvide sten (op til 0,8 x 0,4 cm og i bunden en enkelt på 1 x 1 cm). Overvejende rødbændt skærv, men med reducerede partier i kernen. Overfladerne fremtræder grålige. I overfladen flere hvide sten samt huller efter udsprungne sten. Den meget hårde brænding, som bunden har været udsat for, har sammen med den nævnte sten medført revnedannelser og delvis deformation af bunden. På indersiden af korpus er aftryk af et bortbændt strå eller lignende.

Let konkav bund med uregelmæssig cirkelformet omrids og ru, delvis brandskadede underside. Uregelmæssig, vulstagtig fodrand med næsten lodret overgang til korpus. Korpus er tøndeformet og har uregelmæssige drejefacetter. På indersiden af bunden en drejespiral.

Kanden er på ydersiden dækket af grønspættet, fed blyglasur, som glipper pletvist på korpus' nederste del og på fodranden, hvorfra den er flydt om på bundens underside. Glasurpletter på bundens inderside.

Fundsted: som kat. 9. Sammen med kat. 9-10, 12 og kuglepotteskårene fig. 4.

kat. 12

NM2 D 7902, fig. 2.

Fragment af kande. St.H: 7,8 cm. St.D: 13,1 cm. Bunden samt det nederste parti af korpus samlet af 2 skår.

Magring af ret fine, hvide sten samt enkelte større, hvidlige sten (op til 0,3 x 0,2 cm). Overvejende rødbændt skærv. Ydersiden er teglrød, mens indersiden er reduceret til grålig. I det højeste parti af korpusvæggen ses tegn til, at dennes forsvundne del antagelig har

været gennemreduceret. I overflade og brud enkelte hvide sten. Brændingen er temmelig hård.

Let konkav bund med næsten ovalt omrids og ru underside. Uregelmæssig fodrand med indadskrånende overgang til korpus. Korpus utvivlsomt tønneformet, på ydersiden af den bevarede del uregelmæssige drejefacetter. På indersiden meget kraftige drejefurer samt en drejespiral i bunden.

Kanden er på ydersiden af det øverste af korpus' bevarede del dækket af klar, fed blyglasur i nedflydende partier. Herunder talrige prikker og pletter af glasur. På bundens inder- og yderside enkelte glasurprikker.

Fundsted: som kat. 9. Sammen med kat. 9-11 og kuglepotteskårene fig. 4.

kat. 13

ASR R 20270, R 22536, R 22538 og R 22540, fig. 7.

Fragment af kande. St.H: 9,4 cm. St.D: 11,8 cm. Bunden samt et parti af korpus' nedre del samlet af 4 skår. Bundkanten næsten totalt afslået.

Magring af ret fine, til dels hvide, korn samt enkelte større, hvide sten (op til 0,3 x 0,2 cm). Rødbrændt skærv med mørkerød overflade. I overflade og brudflader ses hvide sten samt spor efter udfaldne sten. Normalt brændt.

Flad bund, antagelig oprindelig med cirkulært omrids. Dens underside er afglattet, og der ses spor efter brug af klud eller lignende. Den bevarede del af fodranden har en lidt uregelmæssig, lodret kant under den indadskrånende overgang til korpus. Korpus antagelig tønneformet, uregelmæssige drejefacetter på den bevarede dels yderside. På indersiden kraftige drejefurer.

Kanden er på ydersiden dækket af klar, fed blyglasur med brunlige prikker. Nederst på korpus et par afsprængte pletter. Glasuren er flydt ned og om på bundens underside, hvor den forekommer langs næsten hele kanten. Glasurpletter og -stænk på bundens og korpus' underside.

Fundsted: Ribe, Grønnegade, matr. nr. 403 udgravning 1955/56 (ASR 52/64). Fundforholdene muliggør ingen nærmere datering af skårene, hvoraf R 20270 er fundet for sig, mens de resterende er fremkommet samlet som del af en større opsamling.

kat. 14

ASR D 4918, fig. 19.

Bundskår af kande. St. mål: 8,7 x 5,7 cm. Magring af ret fine korn, hvorimellem hvide, samt enkelte større, hvide sten (op til 0,3 x 0,3

cm). Rødbrændt skærv med teglrød overflade. I overflade og brudflader ses hvide sten samt huller efter udfaldne sten. Normalt brændt.

Flad bund med fingerindtryk på undersiden ved kanten og i fodranden. Undersiden af den fligede standkant er slidt ved brug. På ydersiden klar, fed blyglasur med enkelte brune prikker. Glasuren er flydt om på bunden og findes ligeledes i pletter på bundens underside.

Fundsted: Ribe, Dommerhaven, matr. nr. 514, udgravning 1974 (ASR 4 M 74). Fundet i nedgravning CG, recent.

kat. 15

ASR D 13844, fig. 20-22.

Korpuskår af kande. St.H: 5,7 cm. St.B: 9,2 cm. Antagelig fra øverste del af korpus, lige under halsen, samlet af 3 skår.

Magring af dels finere, dels grovere hvide korn samt større, hvide sten (op til 0,2 x 0,2 cm). Skærven har rødbrændt kerne, men er stærkt reduceret på indersiden og har ligeledes reduceret yderside. I overflade og brudflader ses en del hvide sten samt huller efter udfaldne sten. I den øverste brudkant er et 1,0 x 0,3 cm stort og ca. 0,7 cm dybt hul efter en bortsprængt sten. Skåret er her gennemreduceret og revnet på ydersiden, ligesom glasuren ved brændingen er flydt ned i hullet og ned ad dets sider. Tillige ses prikker af glasur på selve brudkanterne.

Skåret er på ydersiden dækket af brungrøn, fed blyglasur med mange mørke prikker. På indersiden mørke, reducerede blyglasurstænk samt striber af glasur, der er løbet ned ad karsiden.

Fundsted: Ribe, Tvedgade, matr. nr. 503, udgravning 1976 (ASR 10 M 76). Lag BC, et af de øvre, middelalderlige lag. Heri fandtes foruden kat. 15 og kat. 16 kuglepotteskår, skår af rødbrændte, blylaserede kander, af pibelpersagtigt gods med grøn blyglasur, af bikromvare med rødlerbegitning på pibelpersgods dækket af klar blyglasur samt 1 skår af stentøjsagtigt gods og 2 skår af brunligt stentøj. De sidste tyder på en datering til tidligst omkring 1300, idet der ikke er grund til at tro, at de bør opfattes som indblanding.

kat. 16

ASR D 13842, fig. 20, fig. 22.

Korpuskår af kande. St.H: 6,0 cm. St.B: 6,4 cm. Fra øverste del af korpus ved overgangen til halsen, samlet af 3 skår.

Magring af tildels ret fine korn, en del grovere, hvide, samt større, hvide sten (op til 0,4 x 0,3 cm). Rødbrændt skærv med brunrød

overflade. I overflade og brudflader ses hvide sten samt små revnedannelser omkring dem. Normalt brændt.

Skåret har på ydersiden øverst rester af en omløbende, skarpkantet vulst. Indersiden er svagt furet. Ydersiden er dækket af klar, fed blyglasur med brune prikker og korte, lodrette striber. Nederst et slip i glasuren.

Fundsted: Ribe, Tvedgade, matr. nr. 503, udgravning 1976 (ASR 10 M 76). Lag BC, samme lag som kat. 15, se derunder.

kat. 17

ASR D 14884, fig. 23.

Korpuskår af kande. St.H: 3,3 cm. St.B: 2,9 cm. Antagelig fra omtrent midt på korpus.

Magring af finere, hvidlige samt nogle grovere korn og en enkelt større, hvidlig sten (0,2 x 0,2 cm). Rødbrændt skærv, indersiden rød, mens ydersiden er reduceret. I overfladen hvide sten. Skåret er på ydersiden dækket af grønbrun, fed blyglasur med brune prikker. Fundsted: Ribe, byens søndre, indre vold og grav, matr. nr. 157, udgravning 1979 (projekt Middelalderbyen I = ASR 8 M 79). Fra tilkastet grøft BK under volden, fundet sammen med et Pingsdorf-skår, skår af næsten-stentøj med »Lehmglasur«, et formentligt Andenne-skår, flamske glaserede kandeskår, rødbrændte, blyglaserede skår samt skår af kuglepotter.

Jvf. projekt Middelalderbyen, orientering om arkæologiske udgravninger, august 1979. Gravningen, samt en redegørelse for det fremkomne genstandsmateriale, publiceres i Madsen & Schjørring 1980.

kat. 18

ASR D 14438, fig. 24.

Mundingsrandskår af kande. St.H: 2,8 cm. St.B: 2,2 cm. Fra kande med udtrukket hældetud, af hvilken ca. halvdelen er bevaret.

Magring ret fin med enkelte hvide korn samt en større, hvid sten (0,5 x 0,5 cm) i brudflade. Rødbrændt skærv og røde overflader. Mundingsranden lodret, med afrundet kant, trukket ud til tud. Skåret er på ydersiden dækket af klar, fed blyglasur med mørke prikker. Glasuren er endvidere flydt ned ad indersiden.

Fundsted: Ribe, Puggaardsgade, matr. nr. 199, udgravning 1977 (ASR 8 M 75). Felt E, lag EAY, niveau 279-270. Lag EAY er lig med lag 10 i Madsen 1978 og indgår i en lagserie, som karakteriseres ved tilstedeværelsen af stentøjsskår med saltglasur. Fra samme lag stammer kat. 19-20, mens kat. 4 er fra et højere liggende lag i samme felt.

Madsen 1978, p. 30ff.

kat. 19

ASR D 14450

Bundskår af kande. St.H: 3,5 cm. St.B: 7,1 cm. Et parti af bund, fodrand og korpus' nederste del. Type som kat. 20.

Magring ret fin med nogle hvide korn samt flere, større, hvide (op til 0,2 x 0,2 cm). Rødbrændt skærv med røde overflader. I overfladen ses hvide sten. Flad bund med fingerindtryk i fodranden. På ydersiden af korpus klar, glippende blyglasur, der fremtræder med et guldlustreagtigt islæt. Glasuren forekommer i pletter på bundens kant samt på dens inderside.

Fundsted: Ribe, Puggaardsgade, matr. nr. 199, udgravning 1977 (ASR 8 M 75). Felt E, lag EAY, niveau 286-275. Fra samme lag stammer kat. 18 og kat. 20, se under kat. 18.

kat. 20

ASR D 14461, fig. 25.

Bundskår af kande. St.H: 3,1 cm. St.B: 8,5 cm. Et parti af bund, fodrand og korpus' nederste del.

Magring ret fin med en del hvide korn, samt nogle større (op til 0,3 x 0,3 cm). Rødbrændt skærv med røde overflader. I overfladen ses hvide sten. Indersiden på skåret er afslattet, svarende til kat. 2.

Flad bund med svage fingerindtryk i fodranden. På ydersiden af korpus klar, fed, noget glippende blyglasur. Glasuren forekommer i pletter på bundens inderside.

Fundsted: Ribe, Puggaardsgade, matr. nr. 199, udgravning 1977 (ASR 8 M 75). Felt E, lag EAY, niveau 289-280. Fra samme lag stammer kat. 18 og kat. 19, se under kat. 18.

kat. 21

ASR D 787.

Bundskår af kande. St.H: 3,7 cm. St.B: 10,5 cm, svarende til bundens diameter. Halvdelen af bunden samt lidt af korpus' nederste del.

Magring ret grov med en del hvide korn samt hvide småsten (op til 0,3 x 0,2 cm). Gråbrændt skærv, men med rødlige partier og rødbrunlige overflader. Flad bund med afslattet underside og glat, afrundet kant under den svagt indadskrånende overgang til korpus. På korpus nedflydende pletter af klar til grønlig blyglasur, som ligeledes forekommer i pletter på indersiden af korpus samt på bundens inderside.

Fundsted: Ribe, Overdammen 6, matr. nr. 42, udgravning 1965 til 1966 (ASR J. nr. 43/64). Fra det nedre lag mellem de to kældre op mod Overdammen. I laget i øvrigt skår af rødbrændte, glaserede

kander samt en enkelt stjert fra en stjertpande. Nogen nærmere datering ikke mulig. Fra samme sted stammer kat. 2 og kat. 6.

kat. 22

ASR D 2365.

Bundskår af kande. St.H: 3,9 cm. St.B: 11,1 cm. Parti af bunden, fodranden samt nederste del af korpus samlet af 3 skår.

Magring fin med en del hvide korn og et par enkelte hvide småsten (op til 0,6 x 0,5 cm). Overvejende gråbrændt skærv og overflade for korpus' vedkommende, mens bunden fremtræder lagdelt og har rød underside.

Let konkav bund med standkant kruset af små fingerindtryk, eller rettere »fingernap«, som ses både på bundens underside og på korpus. Ydersiden af korpus til hvor fingerindtrykkene begynder dækket af grøn, fed blyglasur.

Fundsted: Ribe, Fiskergade, matr. nr. 449, udgravning 1973 (ASR 1 M 73). Lag B, niveau 20-40.

Bencard 1977, p. 66ff., fig. 4.

Jvf. Madsen 1978, p. 30.

Noter

* For megen hjælp under udarbejdelsen af artiklen takker jeg registrator Aage Andersen, projektleder Mogens Bencard, antikvar Bodil Busk Laursen og projektmedarbejder Ingrid Nielsen, alle Ribe, redaktør Elna Møller, Danmarks Kirker samt projektkoordinator Ole Schiørring, Moesgård. For tilladelse til publicering af oplysninger og fund takkes Nationalmuseets 2. afdeling samt Den Antikvariske Samling i Ribe.

1. Helms & Amberg 1906, p. 7. Møllerup 1908.

2. Møllerup 1908, p. 128f.

3. *ibid.*

4. Madsen 1980 (i trykken) med en redegørelse for de skriftlige og de arkæologiske kilder.

5. Møllerup 1908, p. 129. W. Møllerup: Beretning om Undersøgelse af Grave i Kor og Apsis i Ribe Domkirke 12-15 Decbr. 1901, Nationalmuseets 2. afdeling j. nr. 358/01.

6. Jvf. note 5. Fra bl.a. udgravninger i Ringsted St. Bendt har Møllerup haft kendskab til gravpotteskikken (Møllerup 1908, p. 129ff.).

7. Kinch 1869, p. 71 med henvisninger. Jvf. Madsen 1980 (i trykken).

8. Blomqvist 1944, p. 137ff. Graven og de 5 potter har nr. KM 16537:A-E på Kulturhistoriska Museet, Lund. Jeg takker stadsantikvarie Anders W. Mårtensson for tilladelse til at gennemgå Kulturens gravpottefund efteråret 1978. Jvf. Wahlöö 1976, nr. 168.

9. Cochet 1857, p. 382f. Jvf. Leprévots 1974.

10. Mårtensson 1973, p. 46f., planche VI. Jvf. gravpotterne fra Ringsted St. Bendt (Bencard & Roesdahl 1972, kat. nr. 156ff.).

11. Jvf. Madsen 1980 (i trykken).

12. Andersen, Crabb & Madsen 1971, gruppe IIx, p. 94f. Bencard 1977, p. 67.

13. Jeg takker projektleder Mogens Bencard for henvisning til kat. 13.

14. Madsen 1977, p. 149.

15. Jvf. Liebgott 1978 (a), p. 20ff. og Liebgott 1979, p. 117ff.

16. Hele den for nærværende kendte bestand af kander i den formelige værkstedsgruppe er opført i kataloget. Dette skulle lette det fremtidige arbejde med gruppen, i første omgang de påtænkte naturvidenskabelige undersøgelser.

17. Bencard 1979, p. 45.

18. Jeg takker Mogens Bencard for henvisning til kat. 8.

19. Det middelalderlige og senere genstandsmateriale fra vikingetidsundersøgelserne (jvf. kat. 14-16) bearbejdes inden for rammerne af Projekt for historisk arkæologi ved Sydjysk Universitetscenter, Esbjerg. Gravningen i byens søndre, indre vold og grav (jvf. kat. 17) vil blive publiceret i Madsen & Schiørring 1980 samt indgå i Statens Humanistiske Forskningsråds projekt Middelalderbyens undersøgelser.

20. Bencard 1979, p. 47.

21. Jvf. Bencard 1979, p. 47f.

22. Bencard 1972, p. 14ff. Bencard 1973, p. 167f. Bencard 1979, p. 47.

23. Liebgott 1979, p. 122.

24. Bencard & Roesdahl 1972, p. 10ff., f. eks. kat. nr. 100, 107, 112.

25. Liebgott 1975, p. 107f., 113.

26. Bencard 1979, p. 48f.

27. Bencard 1979, p. 49, med henv. til Mertz 1977.

28. Madsen, J. 1914, p. 59. Bencard 1979, p. 48, hvor der tillige omtales forsøg med brænding af lertøj af klæg, med teglred skærv som resultat.

29. Mejdahl & Winther-Nielsen 1979, p. 219ff.

30. Der er i efteråret 1979 rettet henvendelse til Neutronaktiviseringsudvalget under Statens Naturvidenskabelige Forsk-

- ningsråd om mulighederne for at få foretaget undersøgelser efter neutroaktiveringsmetoden som beskrevet af Mejdahl & Winther-Nielsen 1979.
31. Madsen 1978, p. 32ff., fig. 7. Stenene ses f.eks. i ASR D 14654, D 14655 og D 14658. Kakkelpotterne har mus. nr. ASR D 1556, D1706, D1707. Jeg takker Mogens Bencard for henvisning til dette fund.
 32. Skåret, ASR D 15035, er fremkommet ved udgravningen 1979, jvf. note 19 og kat. 17.
 33. Bencard 1973, p. 173.
 34. Beckmann 1975, p. 19f.
 35. Madsen 1978, p. 30ff.
 36. Bencard 1973, p. 146, 174f. med henv. til ripensisk materiale. Liebgott 1977, p. 166. Farmer 1979, p. 29ff. Peter G. Farmer har under et besøg i Ribe fået forevist fundet fra Kathedralskolebrønden og i den anledning afvist, at der skulle være tale om engelske varer. For ham at se ville der ikke være noget til hinder for at opfatte såvel kat. 5 som den snoede hank som hjemlige.
 - 36a. Dixel 1973, fig. 122, jvf. fig. 123.
 37. Bencard 1979, p. 45 m. henv. til Liebgott 1978b, no. 26, p. 61f.
 38. Kat. nr. 156ff. hos Bencard & Roesdahl 1972. På Æbelholt kloster (Tjæreby sogn, Strø herred, Frederiksborg amt) er fundet skår af en 20,5 cm høj, rødbrændt og klart blyglaseret kande med en lignende glat fodrand, NM2 inv. nr. Æ 17.
 39. Molaug 1977, p. 99, fig. 12.
 40. Andersen, Crabb & Madsen 1971, p. 98, fig. 121. Roesdahl 1979, p. 226.
 41. Beckmann 1975, p. 19f.
 42. Bencard 1972, p. 14. Jvf. note 19.
 43. Bencard 1977, p. 69.
 44. Bencard 1977, p. 67.
 45. Jvf. Bencard 1979, p. 40. Fundet af kat. 3 uden for byen er ikke det mindst interessante i denne sammenhæng.
 46. Mårtensson 1973, p. 39, 47. Jvf. Molaug 1977, p. 99 om skår af lignende kande i Gamlebyen, Oslo, samt henvisning til tilsvarende i Oslo og Lödöse (ibid., note 37). Nogle af Lund-kanderne er fundet i grave, se foran og jvf. note 57.
 47. Bencard & Roesdahl 1972, p. 22.
 48. Liebgott 1975, p. 116.
 49. Bencard & Roesdahl 1972, p. 12f., kat. nr. 219. Roesdahl 1979, p. 224ff., p. 237.
 50. Bencard & Roesdahl 1972, p. 13, kat. nr. 284. Roesdahl 1979, p. 223.
 51. Termansen 1955. Roesdahl 1979, p. 223. En publicering af Skanderborg- og Ålefundet ville være meget nyttig.
 52. Madsen, H. J. 1973, p. 132.
 53. Liebgott, 1979, p. 124. Liebgott 1978(b), nr. 30, p. 68.
 54. Liebgott 1978(b), no. 35, p. 74ff. henholdsvis no. 24, p. 58.
 55. Liebgott 1978(b), p. 9.
 56. Bencard 1973, p. 172. Madsen 1978, p. 32. Jvf. Liebgott 1978(b), p. 9.
 57. Bencard 1973, p. 173. Madsen, H. J. 1973, p. 132. Roesdahl 1979, p. 237. Gruppen af gravpotter har flere gange været nævnt i forbindelse med dateringen af det glaserede lertøj, specielt de glaserede kander (Bencard & Roesdahl 1972, p. 21f., Bencard 1973, p. 173, Madsen 1977, p. 153, Liebgott 1978 (a), p. 20ff., Liebgott 1979, p. 123). Mulighederne er dog næppe så store som antaget, idet de forskellige gravtyper, hvori potter er fundet, ikke lader sig indrangere i nogen éntydig udviklingsrække på det nuværende forskningsstade. Tværtimod må man i nogle tilfælde snarere datere graven ud fra keramikken end omvendt. Dog kan det via gravpottematerialet f.eks. sandsynliggøres, at produktionen af blyglaseret lertøj og dermed muligvis tillige kander kan have været i gang i Farum Lillevang ved 1200-årenes midte. Dette er dog forudsat, at skårmaterialet fra Farum, sådan som det foreligger, ikke repræsenterer en sammenblanding af flere perioders eller længere tidsrumms produktion. Samtidig viser gravpotterne tydeligt, at andre værksteder var i aktivitet samtidig med Farum. Gravpottematerialets værdi for udforskningen af den middelalderlige keramik ligger snarest i eftersporingen af de lokale grupper. Det foreliggende eksempel fra Ribe kan nævnes, men mulighederne i både Lund og Roskilde er absolut ikke mindre (jvf. Mårtensson 1973, p. 46f. og Liebgott 1979, p. 119f.). Jeg håber at kunne dokumentere dette i en publicering af mit hovedfagsspeciale i middelalder-arkæologi, afleveret til Aarhus Universitet vinteren 1978-79: Gravpottegrave og gravpotter med særlig vægt på forholdene i middelalderens Danmark.

Litteratur

- Andersen, H. Hellmuth, P. J. Crabb & H. J. Madsen: Århus Sønder vold en byarkæologisk undersøgelse, Århus 1971.
- Beckmann, B.: Der Scherbenhügel in der Siegburger Aulgasse, Bd. I (Rheinische Ausgrabungen Bd. 16), Bonn 1975.

- Bencard, Mogens: Medieval pottery imported into Denmark, i Chateau Gaillard V, Caen 1972, p. 13-19.
- samme: Dansk middelalderlertøj med antropomorf dekoration. Et bidrag til den blyglaserede kandes historie, i Kuml 1972, Århus 1973, p. 139-182.
- samme: Om Ribes Rådhus, Skibbroen, en udgravning, og et formodet stavbægerværksted, i hikuin 3, Højbjerg 1977, p. 59-80.
- samme: En middelalderlig pottemager fra Ribe, i Folk og forskning, nr. 2-3 1979, (Festskrift Thorkil Kristensen), Esbjerg 1979, p. 38-50.
- Bencard, Mogens & Else Roesdahl: Dansk middelalderlertøj 1050-1550, Århus 1972.
- Bencard, Mogens & Svend Tougaard: Ribe i tusind år, Esbjerg 1978.
- Blomqvist, Ragnar: Danmarks första dominikanerkloster. Svartbröderklostret i Lund, i Kulturen 1943, Lund 1944, p. 107-149.
- Cochet, L'abbé: Sépultures gauloises, Romaines, franques et normandes, faisant suite à »La Normandie Souterraine«, Paris 1857.
- Dexel, Walter: Das Hausgerät Mitteleuropas, (2. udg.), Berlin 1973.
- Farmer, Peter G.: An Introduction to Scarborough Ware and A Re-assessment of Knight Jugs, (eget forlag), Hove 1979.
- Helms, Jacob & H. C. Amberg: Ribe Domkirke. I anledning af Kirkens Hovedistandsættelse 1882-1904, København 1906.
- Kinch, J.: Ribe Bys Historie, I, Ribe 1869.
- Leprévôts, R.: Tombes médiévales dans l'ancienne église et dans le dimetière des Saints-Innocents, i Archeologia No 7 novembre – decembre 1974, Paris/Dijon 1974, p. 77-84.
- Liebgott, Niels-Knud: Medieval Pottery Kilns at Faurholm in North Zealand, Denmark, i Acta Archaeologica, vol. 46, København 1975, p. 95-118.
- samme: Keramikfundene fra voldstedet Pedersborg ved Sorø, i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1977, p. 118-171.
- samme: Keramik fra vikingetid og middelalder, København 1978 (a).
- samme: Danske fund af møntdateret keramik ca. 950-1450, København 1978(b).
- samme: Nogle synspunkter på Roskildes middelalderlige lertøj, i Frank A. Birkebæk (red.): 13 bidrag til Roskilde by og egn's historie, Roskilde 1979, p. 111-126.
- Madsen, Hans Jørgen: Vikingetidens og middelalderens keramik i Århus, i Kuml 1972, Århus 1973, p. 123-138.
- Madsen, J.: Jandrup og Billum sogne, i Fra Ribe Amt, 3. Bd., Esbjerg 1914, p. 25-73.
- Madsen, Per Kristian: Bispegrave på Øm kloster, i hikuin 3, Højbjerg 1977, p. 137-156.
- samme: Puggaardsgade i Ribe – en arkæologisk undersøgelse, i Mark og Montre 1978, Fra sydvestjyske museer, Esbjerg 1978, p. 27-35.
- samme: Christoffer den førstes grav i Ribe domkirke, i Mark og Montre 1980, Esbjerg 1980.
- Madsen, Per Kristian & Ole Schiørring: En udgravning i Ribes »nye grav« og et fund af keramik fra 1500- og 1600-årene, i hikuin 7, Højbjerg 1980.
- Mejdahl, V. & Winther-Nielsen, M.: Atomfysikere hjælper arkæologerne, Til at bestemme keramikfunds oprindelsessted gennem analyse af grundstofferne i leret, i Naturens Verden 1979, p. 215-223.
- Mertz, Ellen Louise: Ribe og omegns jordbundsforhold. En ingeniør-geologisk beskrivelse (By-geologi nr. 8 – Ribe, Danmarks Geologiske Undersøgelse/Rapport nr. 11), København 1977.
- Molaug, P.: Leirkarmaterialet fra »Mindets tomt«, i H. I. Høeg m.fl.: De arkeologiske udgravninger i Gamlebyen, Oslo, Bind I, Oslo 1977, p. 72-120.
- Møllerup, W.: Nationalmuseets Anden Afdeling, København 1908.
- Møller, Elna & Mogens Bencard: Ribe Domkirke Vor Frue i Ribe, Ribe u.a.
- Mårtensson, A. W.: Ett krukmakeriprodukt från det medeltida Lund, i Kulturen 1973, Lund 1973, p. 37-48.
- Roesdahl, Else: Bagergadefundet i Svendborg. Affald fra et middelalderligt pottemagerværksted, i Kuml 1978, Århus 1979, p. 223-240.
- Termansen, Peter Bang: Middelalderlige Potteskaar. Et Fund i Aale, i Østjydsk Hjemstavn 20. Aargang 1955, Skanderborg 1955, p. 103-106.
- Wahlöö, C.: Keramik 1000-1600 i svenska fynd, Lund 1976.